

Ammattikalastajuuden synty

Yhteiskunnallinen murros ja kalastajan identiteetti
Pohjois-Satakunnan rannikolla

Juhani Salmi ja Pekka Salmi



RIISTA - JA KALATALOUS — TUTKIMUKSIA

7/2009

RIISTA- JA KALATALOUS

TUTKIMUKSIA

7 / 2 0 0 9

Ammattikalastajuuden synty

Yhteiskunnallinen murros ja kalastajan identiteetti
Pohjois-Satakunnan rannikolla

Juhani Salmi ja Pekka Salmi



Julkaisija:
Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Helsinki 2009

Kannet kuvat: verkon paikkaajat, Siviä Välimaa; rääkkipaatti, Juhani Salmi;
Frans ja Alma Välimaan perhettä koolla, tuntematon

Julkaisujen myynti:
www.rktl.fi/julkaisut
www.juvenes.fi/verkkokauppa

Pdf-julkaisu verkossa:
www.rktl.fi/julkaisut

ISBN 978-951-776-729-3 (painettu)
ISBN 978-951-776-730-9 (verkkojulkaisu)

ISSN 1796-8860 (painettu)
ISSN 1796-8879 (verkkojulkaisu)

Painopaikka: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere 2009

Sisältö

Tiivistelmä	4
Sammandrag	5
Abstract.....	6
1. Johdanto.....	7
2. Ammattikalastajuus ja identiteetti tutkimuksen kohteina	8
2.1. Identiteetti ja kalastajuus	8
2.1.1. Toimijan asema ja oikeudet.....	9
2.1.2. Selviytymisstrategiat ja ryhmätietoisuus	10
2.2. Kulttuuri ja elämänmuoto	11
3. Aineisto ja menetelmät	12
3.1. Tutkimusalue ja -ajanjakso.....	12
3.2. Aineisto	12
4. Toimijan asema muotoutuu	13
4.1. Maaseudun elinkeinojen ja ammattiaseman murros.....	13
4.2. Maata omistamattomat ryhtyvät kalastajiksi	14
4.3. Kalastajaväestön muutokset ja ammatin työllistyvyys.....	16
5. Uudet selviytymisstrategiat	17
6. Kalastajan aseman määrittelyjä.....	19
6.1. Taloudelliset määrittelyt	19
6.1.1. Verotuskäytäntö.....	19
6.1.2. Ansiot.....	20
6.1.3. Tulosten tulkinta	22
6.2. Sosiaaliset ja poliittiset määrittelyt	23
6.3. Kalastajien keskinäiset suhteet ja asema yhteisössä	25
7. Ammattikalastajuus ja identiteetti	28
7.1. Ammattikalastuksen synty	28
7.2. Kalastajat samaistuivat työväestöön.....	29
Kiitokset.....	31
Lähteet.....	31

Tiivistelmä

Suomalaisten ammattikalastajien päätöksentekoon vaikuttavat identiteetin perusrakenteet ovat syntyneet aikana, jolloin ammattikalastuksen asema ja arvostus oli vahvimmillaan. Vaikka ajan myötä kalastajien identiteetti on muovautunut ja erilaistunut, niin ammattikalastajien päätöksenteon ja valintojen taustalla voidaan yhä nähdä kalastuksen kukoistusajan heijastumia. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ammattikalastajuuden syntyvaiheita Pohjois-Satakunnan rannikolla julkaisujen ja arkistolähteiden pohjalta.

Alueelle 1800-luvulla levinnyt valtion yleisvesillä harjoitettava silakan ajoverkkopyynti tarjosi kalastusmahdollisuuden tilattomalle väestölle. Useimmiten kalastajiksi ryhtyivät mäkitupalaiset, jotka olivat asettuneet alueelle sahateollisuuden myötä. Kalastuksen kukoistusaika ajoittuu 1910-luvun loppupuolelle, jolloin maailmansodan seurauksena syntynyt elintarvikepula lisäsi huomattavasti silakan kysyntää. Kalastajan ammattiin siirryttiin usein työväestön piiristä. Hyvän silakan saatavuuden myötä käynnistyi mittava silakan teollinen suolaustointiminta ja rannikonosasta tuli myös merkittävä kala-astiateollisuuden keskus. Elintarvikepulan myötä kalastajien taloudellinen toimeentulo ja ammatin arvostus kohenivat. Samalla syntyi monimuotoista järjestötoimintaa, rannikkokalastus koneellistui ja vuokratilojen itsenäistyminen alkoi.

Myllerrysten myötä Pohjois-Satakunnan kalastajille muotoutui vahva työläisidentiteetti. Tämä oli poikkeuksellista verrattuna muihin rannikonosiin, joissa kalastus oli useammin kytetty talonpoikaiseen elämänmuotoon. Pienillä vuokrapalstoilla asuneet pohjoissatakuntalaiset kalastajat tavoittelivat yleensä vain perheen elämiseen riittäviä tuloja, eivätkä he poliittisen kuohunnan keskellä halunneet erottautua omasta väestöryhmästään.

Asiasanat: ajoverkkokalastus, ammattikalastus, elintarvikepula, identiteetti, mäkitupalaiset, työläiset, työväenluokka, sosiaalinen kontrolli

Salmi, J. & Salmi, P. 2009. Ammattikalastajuuden synty. Yhteiskunnallinen murros ja kalastajan identiteetti Pohjois-Satakunnan rannikolla. *Riista- ja kalatalous – Tutkimuksia* 7/2009. 35 s.

Sammandrag

Grundstrukturen i den självbild, som påverkar de finländska yrkesfiskarnas beslutsfattande, har uppstått under en tid då yrkesfiskets ställning och status stod som högst. Även om fiskarnas identitet har omformats och specificerats, kan man fortfarande se avspeglningar av fiskets blomstringstid i beslutsfattande och val. Utgående ifrån publikationer och arkiv granskas i undersökningen de skeden, då det yrkesmässiga fisket uppstod i Norra Satakunda.

Det drivgarnsfiske efter strömming, som bredde ut sig på 1800-talet och kunde bedrivas på statens allmänna vatten, erbjöd möjlighet till fiske för den egendomslösa befolkningen. Det var i första hand backstugusittare, som bosatt sig i området i samband med sågindustrin, som blev fiskare. Fiskets blomstringstid sammanföll med 1910-talets slut, då livsmedelsbristen som uppstått till följd av världskriget, avsevärt ökade efterfrågan på strömming. Personer, som började med yrkesmässigt fiske, kom ofta från arbetarbefolkningen. I anslutning till den goda tillgången på strömming kom det igång en omfattande industri för insaltning och kuststräckan blev också ett betydande centrum för fiskkärnsindustri. I takt med livsmedelsbristen ökade fiskarnas inkomster och yrkets status. Samtidigt uppstod en diversifierad organisationsverksamhet, kustfisket motoriserades och de arrenderade jordlotterna började brytas ut.

I samband med omvälvningarna uppstod en stark arbetaridentitet bland Norra Satakundas fiskare. Detta var ett undantag jämfört med övriga kuststräckor, där fisket oftast var kopplat till allmogens livsstil. Fiskarna i Norra Satakunda, som bott på sina små arrenderade jordlotter, eftersträvade i allmänhet endast tillräckliga inkomster för att föda familjen och ville heller inte i de politiska svallvågorna skilja ut sig från sin egen befolkningsgrupp.

Nyckelord: arbetarklass, backstugusittare, drivgarnsfiske, identitet, livsmedelsbrist, social kontroll, yrkesfiske

Salmi, J. & Salmi, P. 2009. Det yrkesmässiga fiskets uppkomst: social brytningstid och fiskarens självbild vid kusten i Norra Satakunda. *Riista- ja kalatalous – Tutkimuksia* 7/2009. 35 s.

Abstract

The basic identity structures of Finnish commercial fishers originate in an era when the position and appreciation of commercial fishing was at its strongest. Although in time the fishers' identity has been shaped and differentiated, their decision-making still reflects the bloom of commercial fishing. Based on publications and archive documents, this report studies the birth of commercial fishing in the Northern Satakunta region.

Driftnet fishing for Baltic herring, adopted in the study area in the 19th century, provided fishing opportunities especially for people who did not own a farm. Fishing was typically started by cottagers who had settled in the area in connection with the arrival of the lumber industry. The heyday of commercial fishing was at the end of the 1910s, when the general shortage of food supplies, due to the World War, substantially increased the demand of Baltic herring. The fishing profession was often adopted by the working population. A good supply of Baltic herring contributed to the construction of the fish salting industry along the coast of the Northern Satakunta region, which was also the main area for manufacturing fish tubs. The livelihood of fishers and the valuation of the profession were improved by the shortage of food supplies. Similarly, organisation activities were diversified, coastal fishing was mechanised, and tenement farms began to gain autonomy.

In the whirlwind of these changes, fishers in the Northern Satakunta region started to maintain a strong worker identity. This was exceptional in comparison with other coastal regions, where fishing was typically connected to a peasant life mode. Dwelling in their small leased lots, the fishers in the Northern Satakunta region typically aimed at sufficient incomes for making a living for their families and did not want to be distinguished from their population group amidst of political turmoil.

Keywords: commercial fishing, cottagers, driftnet fishing, identity, social control, shortage of food supplies, working population

Salmi, J. & Salmi, P. 2009. The birth of commercial fishing. Social transition and fisher's identity in the Northern Satakunta coast. *Riista- ja kalatalous – Tutkimuksia* 7/2009. 35 p.

1. Johdanto

Kalastus on yksi vanhimmista elinkeinoista. Kalastusmahdollisuudet ovat aikoinaan vaikuttaneet ihmisyyshistorian sijoittumiseen ja muutoksiin, mutta viime aikoina yleinen yhteiskunnallinen kehitys on yhä voimakkaammin muovannut kalastajuutta. Modernisaatiosta, uusista ryhmistä, vaatimuksista ja hallintorakenteista huolimatta historialliset vaiheet vaikuttavat nykyiseen kalastuskulttuuriin ja kalastajaperheiden tapoihin selviytyä kriisivaiheista. Lappalainen (2008) erottaa maamme merikalastuksessa neljä sosiaalihistoriallista vaihetta:

1. talonpoikaikalastuksen kausi 1800-luvun puoliväliin asti
2. pääammattikalastajaväestön synnyn sekä maanviljelijäkalastajien kausi 1800-luvun lopulta vuoteen 1918
3. perinteinen pääammattikalastus ja sivuelinkeinokalastus 1920-luvulta 1950-luvulle
4. ammattikalastajaryhmien uuden eriytymisen ja taloudellisten tekijöiden korostumisen kausi 1950-luvulta alkaen.

Tässä raportissa tarkastelemme pääammattikalastajaväestön syntyvaiheita 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alun yhteiskunnallisten muutosten myllerryksessä. Tarkastelemme Selkämeren ammattikalastajien muuttunutta asemaa, kehitysvaiheita ja identiteettejä intensiivisen ja monitieteisen tutkimusotteen avulla. Ammattikalastuksen pitkäaikaisia muutoksia koskevia tutkimuksia on Suomessa tehty useimmiten etnologian näkökulmista (mm. Vilkuna 1975, Tuomi-Nikula 1982, Lappalainen 1998).

Käsite *ammattikalastus* syntyi, kun elinkeino muuttui vaihdantataloudesta rahataloudeksi 1800-luvun lopulta lähtien. Aiempi omavaraiskalastuksen perinne vaikuttaa edelleen, mutta lähtökohtanamme on, että nykyistenkin ammattikalastajien elämäntapa ja ammatti-identiteetti on paljolti perua 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alkupuolen kehityksestä. Tuolloin vaihtelevat sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet sekä kalastusmahdollisuudet muovasivat kalastuskulttuuria, joka oli tärkeää monen rannikkoyhteisön toimeentulolle. Eri alueilla ja väestöryhmissä ammattimaiseen kalastukseen niveltä monenlaisia toimeentulolähteiden yhdistelmiä (Lappalainen 2008).

Perehdymme kalastuksen yhteiskunnallisiin ja paikallisiin muutoksiin Selkämeren rannikolta valitulla tapausalueella Merikarvian ja Ahlaisten kunnissa, joista jälkimmäinen liitettiin vuonna 1972 Porin kaupunkiin. Tarkastelun kohteena on väestöryhmien ja kalastajuuden muotoutuminen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen paikallisissa, kansallisissa ja kansainvälisissä pyörteissä. Samalla poliittiset, kulttuuriset, sosiaaliset, taloudelliset ja luonnonolosuhteisiin kytkeytyvät ilmiöt punoutuivat tiiviisti toisiinsa. Monipuolisia historiallisia aineistoja käyttäen hahmotamme kuvaa kalastuskulttuurin muutoksista ja suomalaisen ammattikalastajan identiteetin syntyvaiheista. Osa sata vuotta sitten muotoutuneista käytännöistä, periaatteista ja rakenteista vaikuttaa yhä sekä paikallisesti että laajemmin hallintajärjestelmässä. Nykyisin kalastuskulttuuri nähdään usein myös yhtenä mahdollisuutena kun paikallisidentiteettiä hyödynnetään matkailun houkutuskeinona.

Tämä raportti on osa Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen ”Kalastajan identiteetti ja lohenkalastuksen muutokset” -hanketta.

2. Ammattikalastajuus ja identiteetti tutkimuksen kohteina

2.1 Identiteetti ja kalastajuus

Kun ihmiset eivät oikein tiedä, keitä he ovat yksilöinä ja yhteisöinä, syntyy tarve tutkia identiteettiä. Tästä syystä identiteetistä on tullut suosittu käsite, mutta se on samalla myös ongelmallinen. Nykyisin teoreetikot painottavat minäkuvan kontekstuaalista ja performatiivista luonnetta kokonaisen, yhtenäisen ja kestäväen minuuden sijasta (Alasuutari 2007). Identiteettiä pidetään elämänmittaisen rakentamisen ja purkamisen prosessina – ei pysyvänä ja annettuna ominaisuutena. Enää ei kysytä, mitä identiteetti on, vaan miten se rakentuu, jolloin identiteetti nähdään mieluummin verbinä kuin substantiivina. Identiteetit ovat ajallisia prosesseja, joissa menneet, nykyinen ja tuleva punoutuvat yhteen (Hänninen 1998). Ihmisellä on samanaikaisesti koko joukko identiteettejä ja sosiaalisia rooleja.

Identiteetissä voidaan erottaa *paikan oma identiteetti*, joka tekee paikasta ainutlaatuisen verrattuna muihin paikkoihin sekä *ihmisten alueellinen identiteetti*, johon liittyvät myös ”jaetut” kokemukset, yhteiset näkemykset paikan luonteesta ja sen erityispiirteestä (Haarni ym. 1997). Sukupuoli, yhteiskunnallinen asema ja status, luokka tai harrastusryhmät saattavat olla tärkeitä, jopa paljon tärkeämpiä identiteetin lähteitä kuin alueellisuus tai paikallisuus (Paasi 1998). *Sosiaalinen identiteetti* merkitsee samastumista erilaisiin sosiaalisiin yhteisöihin ja ryhmiin sekä johdonmukaisuutta erilaisissa sosiaalisissa rooleissa toimittaessa. Identiteetti siis tarkoittaa tapoja, joilla ihmiset ymmärtävät ja määrittelevät itsensä suhteessa itseensä, sosiaaliseen ympäristöönsä sekä kulttuuriinsa (Saastamoinen 2006a). Ehkä yleisin sosiaalisen identiteetin ongelmallistuminen liittyy ammatin, uran ja palkkatyön käsitteiden muutoksiin. Moderniin aikaan liittyy ymmärrystapa, jossa ihminen sijoituttuaan tiettyyn ammattiin saattoi määrittellä itsensä varsin selkeästi pysyvän työpaikan ja ammatin kautta (Saastamoinen 2006b).

Alasuutari (2007) pitää identiteetti-käsitteen suurimpana ongelmana sitä, että identiteetti ja jopa identiteetin rakentuminen sopivat huonosti analyttisiksi käsitteiksi. Tarvitaan toisia analyttisiä käsitteitä, jotka havainnollistavat identiteetin rakentamisen prosessiluonnetta. Tällaisia käsitteitä ovat Alasuutarin (2007) mukaan *toimijan asema, oikeutukset, selviytymisstrategiat ja ryhmätietoisuus*. Nämä käsitteet liittyvät toisiinsa. Alasuutarin (2007) sanoin: ”Ilmiöt, joita voidaan kuvailla toimijan aseman, oikeuttamisen, selviämisenstrategian ja ryhmätietoisuuden käsittein, muodostavat asetelman, jossa yhden osan muuttaminen vaikuttaa kaikkiin muihin”. Identiteetistä puhuttaessa voi syntyä käsitys, että yksilöt olisivat itsenäisiä ja itseriittäisiä toimijoita. Kysymys on kuitenkin monimuotoisista vuorovaikutuksista muiden ihmisten ja yhteiskunnan kanssa.

Perinteisessä yhteiskunnassa ihmisillä oli hyvin vähän todellisia valintamahdollisuuksia ja se, ”kuka minä olen”, määräytyi jo hyvin pitkälle syntymässä; identiteettiä ei tarvinnut pohdita ja kysyä. Nyt ihmisten elämästä on tullut loputonta valintojen tekemistä ja ihmisiltä vaaditaan jatkuvaa muuttamista. Identiteetin työstämisestä on monille tullut jatkuvien ponnisteluiden kohde (Rautio 2006).

2.1.1 Toimijan asema ja oikeutukset

Toimijan asema eli subjektipositio tarkoittaa asemaa, johon yksilö tai ihmisryhmä on asetettu kyseisen position haltijana. Ihmisellä voi olla yhtä aikaa hallussaan useampia asemia. Näin ol- len toimijan asemalla tarkoitetaan niitä moninaisia positioita, jotka omaksutaan sosiaalisessa elämässä. Toimijan asemat vaativat ja tuottavat legitimoivia diskursseja, selviämistrategioita ja ryhmätietoisuutta, ja jokainen näistä elementeistä vaikuttaa kaikkiin toisiin (Alasuutari 2007).

Ammatti on usein pitkäkestoinen ja merkittävä toimijan asema, joka vaikuttaa henkilön ja perheen toimeentuloon ja elämäntapaan. Tässä raportissa tarkastelemme kalastusammatin muuttuvaa yhteiskunnallista asemaa ammatin alkuvaiheissa, jolloin kalastus toi maaseutu- väestölle merkittäviä ansioita monella paikkakunnalla. Ammattikalastajan toimijan asemaan vaikuttavat monet ulkopuoliset tekijät, jotka sekä mahdollistavat että rajoittavat ammatin harjoittamista – kuten kalastusoikeudet, kalastuksen säätely, pyyntitekninen kehitys, kalan markkinoinnin muutokset ja kalastuksen tukitoimet. Paikalliset normit ja sittemmin lainsäädäntö ovat vaikuttaneet siihen, mitkä ryhmät ovat voineet harjoittaa kalastusta ja millä ta- voin. Eri väestöryhmillä on ollut paitsi erilainen mahdollisuus, myös erilainen tarve hankkia toimeentuloa kalastuksesta. Kalastukseen hakeutuneiden väestöryhmien taustat ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, millä tavoin ammatti-identiteetti ja kalastuskulttuuri ovat eri alueilla muo- toutuneet.

Alasuutari (2007) korostaa, että toimijan asema voidaan analyttisesti erottaa siitä, mi- ten siihen liittyvät ihmiset ovat sen nimenneet ja määritelleet. Ammattikalastajan määritelmä on muuttunut ajan saatossa. Merikarvian kirkonkirjoissa kalastajan ammattinimike mainitaan jo 1700-luvun lopulla ja merikalastaja (saltsjöfiskare) esiintyi kirkonkirjoissa ensimmäisen kerran vuonna 1808 (Santavuori 1961). Saman vuosisadan rippikirjoissa merikalastajat esiin- tyvät kylittäin omana ryhmänään (Rogel-sukuseura ry 2007). Seurakunnat pitivät kalastajien erottamista omaksi ryhmäkseen tärkeänä, koska kalastajien tuli tuolloin jakaa osa saaliistaan seurakunnalle. Tässä tutkimuksessa käytetyt verotusaineistot osoittavat, että kalastajien am- mattinimike oli pitkään vakiintumaton. Vielä 1910-luvulla veroluetteloiden ammattinimikkei- nä mainittiin suutari, muurari, maalari, lukkari tai kalakauppias, mutta sen sijaan kalastajat olivat torppareita, mäkitupalaisia, itsellisiä tai työläisiä (Ahlaisten kunta 1920, Merikarvian kunta 1920).

Tapa, jolla ”ammattikalastaja” määritellään, vaikuttaa tietoisesti tai tiedostamatta elinkei- nonharjoittajan aseman oikeuttamiseen tai kyseenalaistamiseen. Viime vuosikymmeninäkin ammattikalastajan määritelmä on vaihdellut. Nykyisen määritelmän mukaan ammattikalas- tajana pidetään henkilöä, joka harjoittaa kalastusta ja saa siitä sekä pyytämänsä saaliin ja- lostamisesta toimeentulonsa tai oleellisen osan siitä. Kalastuksen myyntitulojen tulee tällöin olla vähintään 30 % kaikista tuloista. Vaikka julkinen määrittely on korostanut kalastusam- matin päätoimisuuden tärkeyttä esimerkiksi investointitukien ehtona, valtaosa kalastuksesta toimeentuloa hankkineista ei saavuta edellä mainittua tulorajaa (RKTL 2008). Vaikka päätoi- misuuden harvinaisuus on tiedossa, kalastajien ammatillinen monitoimisuus on jäänyt varjoon niin tilastoinnissa kuin elinkeinon edistämisessäkin.

Kalastajat itse ovat perustelleet ja oikeuttaneet omaa asemaansa kalastuselinkeino- harjoittajana historian saatossa eri tavoin. Poliitiikan ja hallinnon kentillä kalastajien asema on

usein jäänyt maatalouden varjoon ja kalastajien oma vaikuttaminen on ollut vähäistä. Heiltä puuttuvat myös vastaavat poliittisen vaikuttamisen ja suoran osallistumisen perinteet, joita talonpojilla oli jo sääty-yhteiskunnan aikana. Kalastajat tukeutuivat perinteisesti valtiovaltaan kalastuselinkeinon turvaajana, joskin Suomessa valtiolla on ollut tässä vaatimattomampi rooli kuin muissa Pohjoismaissa (Eklund 1994). Pienentynyt ammattikalastajakunta on viime aikoina itse joutunut entistä aktiivisemmin perustelevaan ja oikeuttamaan asemaansa kalavesien käyttäjänä, maaseudun elinvoimaisuuden tuottajana ja kuluttajien palvelijana. Elinkeinon jatkuvuuden uusia haasteita ovat olleet luonnon monimuotoisuusvaatimusten korostuminen ja vapaa-ajankäytön lisääntyminen. Monet kalastajat ovat kokeneet valtion vetäytyneen elinkeinon tukijasta sen rajoittajaksi (Salmi, J. ja Salmi 2008).

2.1.2 Selviytymisstrategiat ja ryhmätietoisuus

Alasuutarin (2007) mukaan ihmiset eivät juuri kykene vaikuttamaan toimintaympäristöönsä asettuessaan tiettyyn toimijan asemaan eivätkä purkamaan julkisia diskursseja, joilla kyseistä positiota kuvaillaan, oikeutetaan, kritisoidaan tai reflektoidaan. Toisaalta esimerkiksi ammatin osalta ihmisen on hyvä omaksua sellainen asenne ja näkökulma työhönsä, joka auttaa häntä ainakin sietämään olosuhteet – ehkä jopa saamaan työstä nautintoa ja iloa. Tällöin puhutaan yksilöllisestä selviytymisstrategiasta (Alasuutari 2007). Eri tutkimuksissa on tullut ilmi, että kalastajat arvostavat työssään vapautta, itsenäisyyttä, luonnonläheisyyttä ja suvun perinteen jatkamista (mm. Salmi, P. ym. 1997). Luonnonläheinen työ koetaan sinänsä palkitsevana ja tärkeänä, joten monet rannikkokalastajat tyytyvät melko vaatimattomaan tulotasoon (Salmi, J. ym. 2004).

Erilaiset selviytymisstrategiat kytkeytyvät näin kalastajan elämäntapaan ja siihen, miten tämän elämäntavan jatkuvuus on mahdollista turvata. Kalastajien päätöksenteko on vahvasti kontekstisidonnaista, ja siinä voidaan nähdä erilaisia alueellisia painotuksia, mutta samalla myös yleisiä suuntauksia. Jatkuvuuden ja joustavuuden turvaamiseksi kalastajien strategiat kytkeytyvät muun muassa tulolähteiden yhdistelmiin, pyyntitekniisiin ratkaisuihin tai jalostukseen sekä markkinointiin. Kalastajat tekevät omat strategiset muutoksensa tyypillisesti seuraamalla muiden kalastajien toimia. Usein kalastajayhteisöissä on yksilö, joka ensimmäisenä omaksuu uuden innovaation. Kokeillessaan uutta menetelmää tai toimintatapaa innovaattori ottaa riskin siitä, että menetelmä ei lopulta sovellukaan paikallisiin olosuhteisiin teknisesti tai taloudellisesti (Salmi, P. ja Salmi 1993). Tällaisten kalastajien kohdalla voidaan puhua *yrittäjyydestä*, joka on usein nähty ihmisen autonomian symbolina. Yrittäjää pidetään palkkatyöntekijään verrattuna itsenäisempänä, mutta mukana on myös yleisempiä oletuksia. Itsenäisyys ja riippumattomuus nähdään abstrakteina yrittäjää yksilönä luonnehtivina piirteinä (Vesala 1996). Tutkimuskirjallisuudessa on korostettu, että yrittäjä ei tyydy vain itselleen ja perheelleen riittävään toimeentuloon, vaan hänen toimintansa on kasvuhakuista, riskejä ottavaa ja innovatiivista (Vesala 1996). Useiden tutkimusten tulokset osoittavat, että suomalaiset rannikkokalastajat eivät yleensä kuulu näin määriteltyjen yrittäjien joukkoon.

Sosiaalisen identiteetin muokkaamista voidaan pitää osana paikallista selviytymisstrategiaa. Vaikka identiteetin muokkaamisen prosessi on jatkuvaa, sen merkitys korostuu olosuhteiden muuttuessa. Samalla korostuvat myös identiteetin muodostamiseen vaikuttavat valtasuhteet (Tuulentie 2001). Kalastajien ammattikunta, lähiyhteisö ja yhteiskunta ohjaavat monin

tavoin erityisesti pyyntimenetelmien käyttöä vaikuttaen siten kalastajien päätöksentekoon. Perinteisesti kalastajan päätöksiin ovat vaikuttaneet lähiyhteisön normit, joita hän on noudattanut ”vapaaehtoisesti”, mutta yhä yleisemmin hänen pyyntimahdollisuuksiaan rajoitetaan lainsäädäntöpohjaisin määräyksin (Salmi, P. ja Salmi 1993). Käsitys omasta ammattikalastajuudesta vaikuttaa valintoihin, ja toisaalta uusitut strategiat vaikuttavat sekä omaan että muiden käsitykseen kalastajan asemasta.

Ryhmä tietoisuutta voidaan pitää kollektiivisena selviytymisstrategiana. Tällöin toimijan asemat luovat ihmisille ajan myötä yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja ryhmätietoisuutta sosiaalisen organisaation makrotasolla (Alasuutari 2007). Selviytymisstrategioiden yksityinen ja kollektiivinen puoli ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi pyyntitekniset innovaatiot ovat alkuvaiheessa vain yksittäisten kalastajien käytössä, mutta investoinnin osoittautuessa mielekkääksi ja kannattavaksi innovaatiosta tulee nopeasti yleistä tietoa ja kollektiivinen toimintatapa. Laajempi ryhmätietoisuus on myös edellytys sille, että ammattikalastajat ovat kyenneet perustelemaan ja oikeuttamaan asemaansa julkisessa keskustelussa.

2.2 Kulttuuri ja elämänmuoto

Sulkunen (1999) määrittelee kulttuurin erottelujen järjestelmäksi, jolla yhteisön jäsenet luokittelevat toisiaan, perustelevat omaa toimintaansa ja tulkitsevat muita. Kulttuurin tarjoamista myönteisen itsemäärityksen aineksista koostuu kulttuurisia identiteettejä eli minäkuvia. Niin hallitsevassa kuin alistetussakin asemassa olevat yhteiskunnan jäsenet kehittälevät omia erottelujärjestelmiään niin, että voivat nähdä niissä itsensä myönteisessä valossa. Esimerkiksi teollisuustyöläiset erottavan ”oikean” työn ja toimistotyön jyrkästi toisistaan (Sulkunen 1999). Ryhmätietoisuus ja kollektiivinen selviytymisstrategia kiteytyvät näistä ammattiryhmien itsekunnioituksensa säilyttämiseksi muodostamista strategioista.

Tuotantomalli (*mode of production*) on keskeinen käsite tarkasteltaessa elämänmuodon (*life-mode*) muotoutumista (Højrup 1983). Højrupin (1983) mukaan yhteiskunta voidaan tulkita yhdistelmäksi erilaisia elämänmuotoja, joista jokaisella on luonteenomainen ideologiansa ja yhdenmukaiset käytäntönsä. Hän vertailee muun muassa pientuottajien, joihin kalastajat tyypillisesti ovat kuuluneet, ja palkkatyöntekijöiden elämänmuotoja. Esimerkiksi ”työ” ja ”vapaa-aika” merkitsevät palkkatyöntekijöille ja pientuottajille eri asioita: ensin mainituilla erottelu työhön ja vapaa-aikaan on itsestään selvää, mutta pientuottajille ”vapaa-ajalla” ei ole samantilaista merkitystä. He eivät voi olla vapaita töistä, koska kukaan ei ole heitä alunperinkään laittanut töihin (Højrup 1983). Sysäys työhön tulee vahvasti sisältäpäin, minkä vuoksi esimerkiksi kalastajat ovat korostaneet olevansa vapaita ja itsenäisiä.

Tekninen kehitys on ajan saatossa vähentänyt pientuottajien työvoiman tarvetta. Moni alalta (ainakin päätoimisuuden näkökulmasta) poistunut haluaa kuitenkin säilyttää ja jatkaa tuotantomuotoon kytkeytynyttä elämänmuotoa (Højrup 1983). Suomen saaristolalastukseen sovellettuna on mielenkiintoista, että vaikka palkkatyö on keskeinen osa kalastajaperheiden monitoimista tuotantomuotoa, talonpoikaiskalastajan elämänmuotoon liittyvät arvot ja kulttuuri ovat silti tärkeitä (Salmi, P. 2005).

3. Aineisto ja menetelmät

3.1 Tutkimusalue ja -ajanjakso

Tutkimusalue käsittää Pohjois-Satakunnan rannikolla Merikarvian ja Ahlaisten kunnan, joka vuoden 1972 alussa liitettiin Poriin. Järven (1932) mukaan Merikarvia ja Ahlaisten pohjois-osa muodostivat 1900-luvun alussa pyyntitavoiltaan ja saaliskohteiltaan yhtenäisen alueen. Vuonna 1919 Porin, Ahlaisten ja Merikarvian kalastajat saivat saaliikseen 2,29 miljoonaa kiloa silakkaa. Yksistään Merikarvialla kalastettiin lähes 1,9 miljoonaa kiloa silakkaa (Stenroos 1963). Alueesta tuli valtion yleisvesillä harjoitetun silakanpyynnin keskus maassamme. Tutkimus ajoittuu ensisijaisesti 1900-luvun kahdelle ensimmäiselle vuosikymmenelle, jolloin ammattikalastajien määrä kasvoi voimakkaasti.

Merikarvian kunnan maapinta-ala on 425 km² ja meripinta-ala 435 km², Ahlaisissa maapinta-ala oli 184 km² ja meripinta-ala 173 km². Vuonna 1918 Merikarvian asukasmäärä oli 8 500 ja Ahlaisten 4 200 (Rosberg ym. 1921). Pohjanlahden rannikon maaseutukunnista Merikarvian ja Ahlaisten asukastiheys oli tuolloin selvästi suurin (Mäkelä ja Retti 2008). Tämä selittyy ensisijaisesti alueella kukoistukseen nousseella sahateollisuudella ja siihen kytkeytyneiden elinkeinojen työllistävyydellä.

3.2 Aineisto

Aineistomme on yhdistelmä erilaisista julkaistuista ja julkaisemattomista lähteistä (taulukko 1). Julkaisujen pääpaino on Pohjois-Satakunnan rannikkokalastusta käsittelevissä kansatieteellisissä tutkimuksissa. Näistä merkittävin on Tommilan (1954) Helsingin yliopiston kansatieteen laitokselle tekemä sivulaudatur-työ, jossa on käsitelty myös taloudellisia kysymyksiä. Kansatieteilijä Toivo Tikkanen on tutkinut erityisesti Ahlaisten kalasauna- ja kämppäkultuurin syntyä, mutta myös rannikkopyynnin koneellistumista (Tikkanen 1973a,b). Myös historian tutkijat ovat kirjoittaneet ammattikalastuksen historiallisista vaiheista: Ulla Heino (1979) Ahlaisten ja Martti Santavuori (1961) Merikarvian osalta. Käytämme lähteinä myös Turun yliopiston kylätutkimusryhmän Merikarvialla 1970-luvun alussa tekemiä selvityksiä (Enkama 1972, Haanpää 1974, Heervä 1974).

Taulukko 1. Tutkimuksen aineisto-osiot.

Julkaistut lähteet	Kansatieteelliset tutkimukset Muut tutkimukset ja kirjoitukset
Arkistot ja päiväkirjat	Äänitearkistot Veroluettelot Pöytäkirjat verolautakunnan ja kunnanhallituksen kokouksista Käsikirjoitukset Kalastajien saalispäiväkirjat Juhani Salmen yksityisarkistot

Kansatieteellisten tutkimusten lisäksi hyödynämme Suomen Kalastuslehdessä julkaistuja artikkeleita ja uutisia. Viittaamme myös merikarvialaisen työmiehen, kalastajan apumiehen ja kala-astiatehtaalla töissä olleen Arvo Salosen julkaisemiin muistelmiin (Salonen 1986), jotka valaisevat työväestön ja kalastajien sosiaalisia suhteita ja kertovat muiden kyläläisten suhtautumisesta kalastuselinkeinoon harjoittajiin.

Lähdeluettelossa on tarkempia tietoja paitsi julkaisuista, myös julkaisemattomista aineisto-osista, joita tässä tutkimuksessa on runsaasti hyödynnetty. Tärkeä, ja aiemmin kalastuksen muutoksia koskevissa tutkimuksissa käyttämätön, aineisto koostuu Turun yliopiston Suomen kielen äänitearkistoon (TYSKÄ) tallennetuista murrehaastatteluista. Lähdeaineisto käsittää merikarvialaisten ja ahlaislaisten parissa vuosina 1970 ja 1971 tehtyjä haastatteluja. Tämän lisäksi olemme käyttäneet myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) äänitearkistoa, jonka analysoitu haastattelu on tehty vuonna 1954.

Taloudellisia tunnusluvuista olemme poimineet verotettavia tulotietoja yksinomaan Merikarvian kunnan veroluetteloista, koska Ahlaisten verotustiedot kalastustulojen osalta ovat usein vajavaisia. Selvimmän käsityksen merikarvialaisten kalastajien tuloista saa vuosilta 1909–1919. Tämän pitkittäisaineiston ongelma on kirjauskäytäntöjen epäyhtenäisyys. Veroluetteloissa on usein mainittu verotetun ruokakunnan *väestöryhmä* (esimerkiksi itselliset, mäkitupalaiset, torpparit, talolliset ja työväestö), mutta varsinaisten ammattien tai tulolähteiden kirjauskäytäntö on vaihdellut vuosittain. Yksityiskohtaisemman kuvan merikarvialaisten kalastajien ja muiden väestöryhmien tuloista saa vuodelta 1919, jolloin kalastustuloa saaneita ruokakuntia oli ajanjaksolla eniten. Lisäksi rajasimme taloudellisen tarkastelun koskemaan kunnan tärkeimpiä kalastajakyliä Köörtilää, Alakylää ja Ylikylää. Veroluetteloiden lisäksi lähdeaineistona käytämme vuosia 1905–1923 koskevia Merikarvian ja Ahlaisten kunnanhallitusten ja verolautakuntien pöytäkirjoja. Käytössämme on ollut vuosia 1905–1910 ja 1913–1939 koskevia ajoverkkokalastajien saalis- ja pyyntipäivätietoja. Vuodesta 1926 lähtien on kahden venekunnan osalta myös taloudellisia tunnuslukuja. Lisäksi tärkeänä lähdeaineistona ovat Juhani Salmen tekemät muistiinpanot kalastajien ja heidän lähiyhteisönsä jäsenten kanssa 1970- ja 1980-luvuilla käymistään keskusteluista (päiväkirjamuistiinpanot) tai erillisistä haastatteluista.

4. Toimijan asema muotoutuu

4.1 Maaseudun elinkeinojen ja ammattiaseman murros

Maaseutu eli 1800-luvun loppupuoliskolla elinkeinojen murrosaikaa. Merikarviolla ja Ahlaisissa tilakoot olivat maaperän kivisyyden vuoksi erittäin pieniä, keskimäärin alle 7 ha (Cajander 1926a), joten talollisten huomio kiinnittyi metsiin, kun niiden arvo alkoi kohota 1800-luvun alussa. Monet rannikkokylien talollisista alkoivat tehdä puutavaralla ulkomaankauppaa; he sijoittivat rahansa purjelaivoihin, harjoittivat halkokauppaa ja hankkivat siten aineellista vaurautta (Levanto 1952). 1800-luvun puolivälissä Satakunnan rannikon talolliset omistivat kymmenen sahaa, jonka laajuista ilmiötä ei siihen aikaan ollut muualla Suomessa (Jutikkala

1958). Samoihin aikoihin työtä tarjosivat Merikarvian ja Ahlaisten lukuisat veneveistämöt, joissa rakennettiin laivoja etenkin porilaisille kauppiaille (Santavuori 1961).

Maaseudun tilaton väestö alkoi paisua 1800-luvun jälkipuoliskolla. Ihmiset lähtivät isäntätaloistaan liikkeelle ja etsivät työtä sieltä, missä sitä oli tarjolla, ja vuokrasivat työmaansa läheltä asumista varten maa-aloja: joko torppia tai mäkitupia. 1860-luvulle saakka vallinnut oikeusjärjestelmä oli kietonut nämä ihmiset vanhaan säätyisidonnaiseen ja kollektiiviseen yhteiskuntajärjestykseen. Se oli myös virallisesti määrittänyt liikkuvan väestön – yleensä juuri työläiset – epäitsenäiseksi, holhouksenalaiseksi, yhteiseksi palvelusväeksi, jonka identiteetti määräytyi ainoastaan palvelussuhteen kautta isäntäväen huonekuntaan (Sulkunen 1986).

Vasta 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä voimaan astuneet lait ja asetukset poistivat lopullisesti esteet huonekuntakohtaisen patriarkaatin hajoamisen tieltä, mikä osaltaan vaikutti väestön identiteettien muodostumiseen. Tehtaaseen siirtyvä työläinen ei enää ollut virallisesti sidottu isäntäväen suojele-, tapa- ja kontrollijärjestelmään, vaan edusti uutta vapaasti liikkuvaa ja työvoimaansa myyvää ”työläisyksikköä”. Identiteetin muutos ei tapahtunut nopeasti ja lyhyessä ajassa, ja ”vapailta markkinoilla” työnantajan ja työntekijän suhde säilytti kauan patriarkaalisia piirteitä (Sulkunen 1986).

Satakunnan rannikolla nimenomaan sahateollisuus houkutteli 1800-luvun loppupuoliskolla tilatonta väestöä asettumaan meren rannikolla olevien höyrysahojen tuntumaan. Tiheää mäkitupa-asutusta syntyi myös satamien ja laivaveistämöiden lähelle. Vuosisadan vaihteessa Merikarvia ja Porin maalaiskunta, mukaan lukien Porin Reposaaari, kuuluivat Satakunnassa niihin alueisiin, joissa oli suhteellisesti eniten teollisuusväestöä (Rasila 1970). Merikarvialla oli vuonna 1912 yksi maakunnan tiheimmistä mäkitupalaisasukunnista, lähes 700 vuokratilaa. Torppia kunnassa oli tuntuvasti vähemmän, alle 150. Myös Ahlaisissa torppareita oli selkeästi vähemmän kuin mäkitupalaisia, joskaan ero ei ollut aivan Merikarvian luokkaa (Cajander 1926b).

4.2 Maata omistamattomat ryhtyvät kalastajiksi

Maaseudun tilattomien kalastusinto leimahti 1860-luvulla, kun Satakunnan rannikolla otettiin käyttöön uusi pyyntitapa, silakan ajoverkkopyynti (Linnainmaa 1911, Alagrund 1921). Pyyntimuoto näytti tuottavan tasaisen hyviä saaliita ympäri kesän. Pyyntialueet olivat valtion yleisvesillä kaukana ulapalla, jossa myös vesialueita omistamattomat saattoivat kalastaa. Rannikkovedet olivat niin sanottuja kylän vesiä. Niitä hallitsivat talolliset, jotka myönsivät käyttöoikeuden kalavesilleen yleensä oman tilansa vuokralaisille. Saaristossa kalastettaessa syntyi usein tilanahtautta ja kilpailua pyyntipaikoista. Sen sijaan avomerellä oli väljempää. Siellä silakan ajoverkkopyynti takasi riittävän saalisvarmuuden, johon ei olisi päästy kylän vesillä kalastettaessa. Talollisia pitkät silakanpyyntimatkat avomerelle eivät erityisemmin houkutelleet, koska peltotyöt sitoivat isännät tiiviisti pelloille. Tämä kehitys vaikutti talollisten ja kalastajien eriytymiseen omiksi ammattiryhmikseen.

Satakunnan rannikolla ajoverkkopyynnistä alettiin käyttää nimeä räakkikalastus. Joissakin tutkimuksissa on käytetty nimessä kahta k:tta: räakkikalastus (esim. Vilkuna 1935). Itse sana räkki tulee ruotsin verbistä ’vräka’ (hylkiä, ajaletia), joka Gotlannissa äännetään ’räkka’ (Vilkuna 1935). Tämä viittaa siihen, että pyyntimuotoa ei keksitty paikallisesti, vaan opit saa-

tiin Gotlannista. Suomen Talousseura kutsui kahtena kesänä (1866 ja 1867) pyyntitapaan pe-rehtyneitä gotlantilaisia kalastajia Lounais-Suomen saaristoon opettajiksi (Olander 1920). On mahdollista, että ahlaislainen kruunun torppari Juho Kustaa Westerlund, jota on pidetty pyyn-timuodon paikallisena keksijänä (Linnainmaa 1911), olisi ollut yksi oppilaista.

Vuosisadan vaihteeseen mennessä ajoverkkopyynti oli levinnyt koko rannikolle, ja varsin pian Merikarvian ja Ahlaisten pohjoisosasta oli tullut silakan avomeripyynnin keskus maas-samme. Merikarvialla silakka oli monen kalastajan yksinomainen saaliskohde ja muita kala-lajeja pyysivät merkittävästi vain harvat. Ahlaisissa vuosisadan taitteessa harjoitettiin merkit-tävää kuoreen eli norssin talvinuottausta, joka perustui Venäjän markkinoihin. Norssin pyynti loppui Venäjän kaupan sulkeuduttua 1910-luvun lopulla, minkä jälkeen silakka saavutti kiis-tattoman valta-aseman myös ahlaislaisten kalastajien saaliskohteena (Heino 1979).

Mäkitupalaiset, jotka olivat sosiaaliselta asemaltaan torppareiden alapuolella, ryhtyivät kalastajiksi yleisemmin vasta 1900-luvun puolella. Yleensä kahta hehtaaria pienemmät vuok-ramaat luokiteltiin mäkituviksi ja sitä suuremmat torpiksi. Torppareiden ja mäkitupalaisten erottaminen oli usein vaikeaa. Periaatteessa torpassa viljeltiin ainakin jonkin verran maata, mäkitupa taas on ollut vain asumista varten, vaikkakin tontilla saattoi olla vähäinen peruna-maa. Toisin kuin torpissa, mäkituvissa oli usein yksistään asuinpirtti eikä muita rakennuksia. Päiväsaikaan mäkituvat olivat hiljaisia, sillä niiden asukkaat ahkeroivat muualla.

Mäkitupalaisille metsätyöt, höyrysahat ja veneveistämöt tarjosivat työtä etenkin talvi-kaudella, joten kausityöttömyyden ongelma oli Pohjois-Satakunnan rannikolla 1910-luvulle saakka vähäinen. Kalastajatorpparit kaipasivat kesäaikaan apuvoimaa, joten yöaikainen sila-kanpyynti tarjosi mäkitupalaisille varteentottavan tulolähteen. Kesän parhaimpaan pyyntiai-kaan monet mäkitupalaiset lähtivät päivätyön jälkeen yöksi kalastajan mukana merelle. Jotkut saattoivat myös lopettaa sahatyönsä luvatta, lähteä kalastajien apumieheksi ja saada entisen työnsä syksyllä takaisin (Tikkanen 1964). Rahatulon lisäksi mäkitupalaisperheen niukkaan ruokapöytään riitti myös talveksi suolasilakkaa.

Silakankalastus alkoi 1900-luvun alussa tuottaa taloudellista vaurautta. Yhä useammilla kalastajien apumiehillä eli osamiehillä oli varaa ostaa verkko, myöhemmin useampia (Tik-kanen 1966, Haanpää 1974). Verkon omistajat saivat myös suuremman osuuden venekunnan rahatuloista, mikä tarjosi monille mäkitupalaisille tilaisuuden hankkia silakan pyyntiä varten oma rääkipaatti ja tällä tavoin kohottaa taloudellista asemaansa.

Mäkitupalaiset on monissa virallisissa asiakirjoissa luokiteltu itsellisiksi (Heino 1979). Tosiasiassa itselliset olivat usein käsityöläisiä, joiden toimeentulo oli satunnaisten työansioi-den varassa. Tähän ryhmään kuuluivat muun muassa talonsa menettäneet entiset tilalliset. Sa-moin tämän käsitteen piiriin kuuluivat loiset, joilla tarkoitetaan tilattomia ja toisen asunnossa asuneita (Paasio 1979). Sosiaaliselta asemaltaan lähellä mäkitupalaista ja itsellistä oli palstati-lallinen, joka kuitenkin oli yleensä elättänyt perheensä pikkutilansa maatöillä.

Maanvuokraajien asema oli epävarma, koska torpan ja mäkituvan perustamisesta kirjal-lisia sopimuksia ei juurikaan tehty ennen vuotta 1892 (Kauhanen 1960). Maavuokran suuruus vaihteli talokohtaisesti, ja se maksettiin joko päivittäin ja rahalla tai pelkästään rahalla. Myös käyttöoikeus kalavesiin oli talokohtaista (Kauhanen 1960, Pursimo 1994). Satakunnassa ylei-nen käytäntö oli, että vuokraajat maksoivat saamastaan maa-alasta ja kalaveden käyttöoikeu-desta vuokran ohella sovittun määrän kalaveroa (Tikkanen 1968).

Huonon omavaraisuuden ja niukkojen toimeentulomahdollisuuksien vuoksi mäkitupalaiset olivat otollinen ryhmä siirtolaisuudelle (Kero 1996). Heillä ei ollut kotimaassaan paljoa menetettävää, ja kohdemaan leveämpi leipä sekä vieraalla maalla tarjottu oma viljelymaa houkuttivat. Monet kalastajaperheiden lapset muuttivat uudelle mantereelle. Voimakkaan siirtolaisuuden aikana ennen ensimmäistä maailmansotaa matkalipun hinta Hangosta New Yorkiin vaihteli 220 ja 280 markan välillä ja muutama kymmenen markkaa täytyi olla mairinnousurahaa (Rekonen 2006). Matkarahalla olisi hädin tuskin saanut ostettua silakkaverkkoa, joten rahallinen kynnys vieraalle mantereelle lähtemiseen ei ollut ylivoimainen. Vaikka valtaosa lähtijöistä jäi Pohjois-Amerikkaan, monet palasivat vaurastuneina kotimaahan ennen kansalaissotaa. Jotkut heistä sijoittivat kertyneet rahatulonsa pyyntivälineisiin ja ryhtyivät silakankalastajiksi.

4.3 Kalastajaväestön muutokset ja ammatin työllistyvyys

Kalastuksesta saatujen rahallisten ansioiden merkitys kasvoi selvästi 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Veroluettelon mukaan Merikarvialla oli vuonna 1909 pääasiallisen tulonsa kalastuksesta saaneita ruokakuntia 118 ja viisi vuotta myöhemmin jo 162, mutta vuonna 1919 jo 192. Kehityksen taustalla olivat ennen kaikkea monet kansainväliset tekijät. Ensimmäisen maailmansodan käynnistyttyä vuonna 1914 Suomessa syntyi pulaa elintarvikkeista, inflaatio kiihtyi ja työttömien määrä kasvoi (Haapala 1995a). Myös vientisatamat hiljenivät. Satakunnassa monet sahat joutuivat irtisanomaan työläisiä (Heino 1979) ja Merikarvialla monet perheet joutuivat kerjuulle (Salonen 1986). Silakka oli volyymituote, jota kalastava ei kokenut puutetta ruuasta ja silakasta pääsi osalliseksi myös lähiyhteisö.

Mihin sosiaaliseen väestöryhmään nämä kalastajat kuuluivat? Vuoden 1919 verotusluettelon mukaan merikarvialaiset kalastajat kuuluivat useimmiten mäkitupalaisiin (52 %). Selkeään vähemmistöön jäivät torpparit (13 %), talolliset (10 %), työmiehet (10 %), palstatilalliset (7 %), itselliset (4 %) ja muut (4 %) (Merikarvian kunta 1920). Merikarvian karuissa kivikkoosaarissa asuneet kalastajat luokiteltiin mäkitupalaisiksi, vaikka vuokratilat olisivat olleet useamman hehtaarin suuruisia. Luokittelija on ilmeisesti katsonut, että saaret ovat kivikkoina perin huonosti maanviljelykseen soveltuvia, joten torppareiksi heitä ei voinut luokitella. Toki yhteisön jäsenet saattoivat puhua kalastajatorpasta, mutta verotuslautakunta tilastoi kalastajan mäkitupalaiseksi.

Silakan kalastus oli 1910-luvun alkupuolelle saakka hyvin työvoimavaltaista. Siinä oli paljon käsityötä ja fyysisesti kevyitä työvaiheita, jotka soveltuivat naisille varsinaista kalastustyötä paremmin. Naiset työskentelivät kotirannassa miesten apuna kalojen irrottamisessa eli verkkojen pudistelussa. Saadakseen neljänneksen kalastustuloista osamiehen oli hankittava pudistelija, joka oli usein hänen vaimonsa. Näin kahden kalastajan venekunnat antoivat työtä vähintään kahdelle lisähenkilölle. Omaan ruokakuntaan kuulumattomat verkkojen pudistelijat olivat useimmiten mäkitupalaiden vaimoja. Pari tuntia kestävässä kalojen irrotustyössä lapset saivat ensituntuman kalastukseen. Vanhemmille lasten yleinen kouluvelvollisuus oli usein välttämätön paha, koska lapsia tarvittiin kalanperkuussa ja monessa muussa kevyemmässä työssä. Vanhempien lievän painostuksen myötä opettajat antoivat lapsille koulusta kalastuslomaa. Mitä vähemmän ruokakunta tarvitsi ulkopuolista työvoimaa, sitä enemmän rahaa jäi perheen käyttöön.

Purjehdus- (”seili-”) tai soutumatkan uuvuttamat miehet nukkuivat yleensä aamupäivät, ja naisten tehtäväksi jäi huolehtia silakoiden jatkokäsittelystä. Ahlmaisista, mutta myös Merikarvian eteläisestä saaristosta, monet naiset lähtivät myyntimatkalle Poriin, ellei saalista sopinut lähettää vuorotteluperiaatteella jonkun naapurin veneessä. Matka tehtiin purjehtien (”seilaten”) tai tyynellä soutaen. ”Akka pannaan airoihin” muodostui kalastajien keskuudessa sananparreksi (Tikkanen 1973b). Purjehdusmatkasta tuli toisinaan naisten keskinäistä mittelöä siitä, kuka ensin ennätti kalarantaan, jonne ensiksi ehtinyt sai saaliista yleensä paremman hinnan. Ellei jostain syystä lähdetty myyntimatkalle, kalat oli perattava ja suolattava rantahuoneessa oleviin suuriin puuammeisiin. Tottuneiltakin työ saattoi kestää tuntikausia. Paremmassa asemassa olivat kalastajaperheet, joiden kotiranta oli hyvien tieyhteyksien päässä: he saivat usein myytyä saaliinsa maakunnasta tulleille kalanostajille. Naiset vastasivat myös verkkojen kutoimisesta ja paikkaamisesta eli *parantamisesta*. Rannikkokylissä oli verkonkutojien ja -paikkaajien ammattikunta, joka tavallisesti ei osallistunut verkkojen pudistamiseen. Talvi- ja kesäkausi kului näiltä erityisosaajilta talosta taloon kiertäen.

Kalastajat eivät aina saaneet myydyksi kotoaan käsin kaikkia suolaamia kaloja, vaan kävivät siksi itse seilaten syysmarkkinoilla. Markkinoilla käytiin Porissa ja Raumalla, mutta myös kauempana Turussa, Salossa, Helsingissä ja Oulussakin. Varsinkin Salo oli suosittu kohde. Jos syystä tai toisesta suolakaloja jäi syksyllä myymättä, saatettiin talvella lähteä hevosella Etelä-Suomen asutuskeskuksiin. Vuosisadan vaihteeseen saakka yksi kohteista oli Hämeenlinna, jossa suolakala vaihdettiin pellavaan ja hamppuun (Linnainmaa 1911, Alagrund 1921). Kotonan naisväki kutoi kehrätystä langasta verkkoja. Hamput tuotiin erityisille paulamestareille, jotka kehräsivät ne paularukilla köydeksi, joista valmistettiin muun muassa verkkojen paulat (Tommila 1955).

5. Uudet selviytymisstrategiat

Purjeaikakaudella kalastajat joutuivat usein myrskyn yllättäviksi ja toisinaan heitä myös hukkuu (SKSÄ 279/14, TYSKÄ A1649a). Turvallisuuden parantamiseksi kalastajat rakensivat 1890-luvulta lähtien ulkoluodoille linjaloištoja ja palkkasivat loistovahteja. Tällä tavoin kalastajien riskiä joutua yöpimeässä matalikolle voitiin vähentää. Kun moottorit alkoivat vuodesta 1912 lähtien ilmaantua silakkaveneisiin, lisääntyi kalastuksen turvallisuus oleellisesti ja samalla pyyntimatkat nopeutuivat (Tikkanen 1973a). Silakkarääkiin uskallettiin entistä useammin lähteä myös syyspimeällä. Kalastajat eivät myöskään enää purjeaikakauden tapaan olleet pyyntimatkojen uuvuttamia, vaan heiltä jäi aikaa ja voimavaroja myös muihin toimintoihin. Myös naisten vastuu kalan perkuusta ja markkinoista helpottui.

Satakunnan Maanviljelysseura sai vuonna 1908 ensimmäisen kalatalousneuvojan (Brofeldt 1926), jonka tehtävänä oli edistää ammattikalastajien ammattitaitoa ja kalastuselinkeinojen uudistumista. Kalastusseurojen järjestämässä kokouksissa pohdittiin alan keskeisiä kysymyksiä ja esiteltiin uutuuksia. Kalastusseurat järjestivät jäsenilleen erityisiä kalansuolauspäiviä, hankkivat puuastioita, silakkaverkkoja, veneen moottoreita edullisin yhteisostoin ja järjesti-

vät kilpailuja muun muassa kalankäsittelytaidoissa (Heino 1979). Varsinkin kalastajamoottorit olivat kalliita. Meri saattoi myös viedä osan kalastajien pyydyksistä, joten yhteisostojen merkitys oli tärkeää. Osuustoiminta-aate, jolla maaseudun alkutuotanto uskottiin saatavan kannattavaksi, levisi alueelle vasta 1920-luvulla: Osuuskassojen perustamista Ahlasiin (1923) ja Merikarvialle (1926) ajoivat kalastajat hyvin ponnekkaasti (Sipilä 1966, Heino 1979). Osuuskassoista saaduilla lainoilla rahoitettiin pyyntivälineiden ohella vuoden 1918 jälkeen lunastettujen tilojen rahoittamista.

Kalatalousneuvojen mukaan kalastajien tuli elinkeinon kannattavuuden kohentamiseksi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota kalojen oikeaan suolaustapaan. Kalastajien väitettiin usein olevan suolan käytön suhteen liian kitsaita, ja siksi kalat usein pilaantuivat (Wallenius 1915). Silakan suolausopit tuottivat pian tulosta, mutta silti suolan puute ja kalleus hillitsi säilöntämenetelmän yleistymistä (Alagrund 1913). Nelikon astian (25–28 silakkakilon) suolaamiseen tarvittiin keskikesällä jopa 8 kiloa suolaa (Wahlroos 1995), ja kun esimerkiksi vuonna 1916 sadan kilon suolaerä maksoi 15–30 markkaa suolalaadun mukaan (Anon. 1917), niin on ymmärrettävää, että suolausintoa hillitsi myös suolan kalleus. Kalan varastointi suolaamalla antoi kalastajalle mahdollisuuden jakaa työtä myös muille perheenjäsenille ja siirtää taloudellista tulosta myös kalastusesongin ulkopuolelle. Kalatalousneuvojat järjestivät 1910-luvun alusta lähtien silakan suolaus- ja maustamiskursseja. Tämä edisti kalastajien intoa osallistua Porissa järjestettyihin silakkanäyttelyihin, joissa heidän tuotteitaan arvioitiin.

Silakasta valtaosa oli myytävä tuoreena. Tästä syystä tuoresilakkaa oli lämpimään kesäaikaan tarjolla runsaasti; siitä oli päästävä eroon mahdollisimman nopeasti. Koska tuorekalaa oli tarjolla paljon, se jouduttiin myymään maakunnasta tulleeille ostajille usein hyvin halvalla. Hevosrattaille päätyi usein ”ilmaiseksi myytyjä silakoita” kuten kalastajilla oli tapana sanoa. Kasvava kalastajien määrä yhdessä lisääntyneen silakantarjonnan kanssa vähensi yksittäisten kalastajien mahdollisuuksia neuvotella kalan hinnasta. Vaikka kalastajat yhä pontevammin puhuivat yhteistoiminnan merkityksestä tuorekalan hinnoittelussa, niin aina joku myi kalansa sovittua alhaisemmalla hinnalla (Alagrund 1913). Kalastajat eivät myöskään olleet halukkaita vähentämään kalastustaan, koska kalliiden pyydysten ei haluttu olevan rantahuoneissa eli pyydysten säilytysuojissa tyhjän panttina.

Vuosisadan vaihteessa Merikarvialla ja Ahlaisissa jotkut kalastajatorparit ostivat jahdin tai kaljaasin. He veivät vielä 1910-luvun alussa Ruotsiin tai Viroon voita, lihaa ja suolakalaa. Kun ensimmäinen maailmasota syttyi elokuussa 1914, viljan tuonti Saksasta ja Länsi-Euroopasta tyrehtyi (Niemelä 2008). Tämän seurauksena kalastajien, ja myös talonpoikaispurjehtijoiden, tuoman tuontiviljan merkitys korostui. Elintarvikesäännöstelyn aikana kaksi kolmasosaa merikarvialaisista olivat tuontiviljan varassa (Heervä 1974). Kasvaneet silakkasaaliit houkuttelivat suolasilakan välittäjiksi etenkin ahvenanmaalaisia talonpoikaispurjehtijoita. Heidän toimestaan Merikarvialta vietiin 1930-luvulle saakka paljon suolasilakkaa aluksi Venäjälle ja sittemmin Tallinaan ja Riikaan (Haanpää 1974, Heervä 1974).

Julkisessa kirjoittelussa ammattikalastajia alettiin 1910-luvun pulavuosina pitää tärkeinä kansakunnan ruokahuollon turvaajina. Tähän oli osasyynä tuore- ja suolakalojen maahantuonnin väheneminen vuosikymmenen alussa (Hellevara 1915, Wallenius 1915). Vuonna 1916 lihan hinta lähes kaksinkertaistui, saati sitten pimeillä markkinoilla (Rantatupa 2004). Lihan kallistuminen ja saatavuuden vaikeutuminen vauhditti kotimaisen kalan, etenkin suolasilakan,

kysyntää. Suolasilakan kasvava kysyntä punoi ympärilleen monenlaista yritystoimintaa. Niinpä Merikarvian ja Ahlaisten rannikkokyliin perustettiin osuuskauppaliikkeiden (OTK ja SOK) toimesta vuosina 1917–1919 viisi suolaamaa. Lisäksi Merikarvialle oli jo aiemmin perustettu kaksi merkittävää yksityisten kalakauppiaiden omistamaa suolaamaa (Heervä 1974). Myös jotkut kauppiaat ryhtyivät harjoittamaan pienimuotista suolaustoimintaa.

Suolaamojen perustaminen merkitsi silakan perkaajien ammattikunnan syntymistä. Työhön hakeutui usein ikääntyneitä naisia, mutta myös nuoria tyttöjä ja poikia. Perkaustyö houkutteli parhaassa työiässä olevia naisia myös sisämaan kylistä (Tommila 1954). Merikarvian Krookan suolaamoiden arvellaan työllistäneen kesäaikaan 60–80 työntekijää (Heervä 1974). Kun otetaan muut Merikarvian suolaamot huomioon, perkaajien määrän on täytynyt olla suunnilleen kaksinkertainen. Suolaamot helpottivat kalastajaperheiden työtä, koska osa perkaustyöstä voitiin siirtää muille ja kalastajat saattoivat keskittyä entistä enemmän kalastukseen. Suolaamojen myötä maakunnasta tulleille kalanostajille ei myöskään enää tarvinnut myydä silakoita pilkkahintaan. Tämä muutti kalastuksen luonnetta; alettiin kalastaa rahan vuoksi. Sellaisetkin, jotka aikaisemmin eivät olleet pyyntimatkoja tehneet, ryhtyivät kalastajiksi. Tuore-silakan kysyntään ja hintaan alettiin olla tyytyväisiä vasta, kun silakan markkina-alue laajeni oleellisesti 1920-luvun puolivälin tienoilla, jolloin osa kalakauppiaista oli vaihtanut hevosen autoon (Anon. 1927).

Silakan suolaustoiminnan muututtua teolliseksi syntyi perusta laajamittaiselle kala-astia-teollisuudelle. Sitä edistivät pitkät perinteet jalostaa lähialueen metsävaroja. Puusta tuli tärkeä tulonlähde, ja 1900-luvun alussa jokseenkin kaikki talonmestajat, ja myös monet kalastajat, tekivät puusta verkon kannattimia ja kala-astioita. Kuitenkin vasta kalastuksen voimistuminen yhdessä laajentuneen kalojen suolaustoiminnan kanssa loi perustan kala-astioiden teolliselle tuotannolle. Paikalliset metsiä omistavat teollisuusyrittäjät ja talolliset havaitsivat tässä oivan elinkeinoalan, jonka laajenemista avitti kala-astioiden kasvanut kysyntä eri puolilla Suomea. 1930-luvun lopulla kunnassa oli 15 puuastioita valmistavaa yritystä, jotka työllistivät vähintään neljä työntekijää kukin. Koko teollinen tuotanto käsitti vuosittain 1930-luvulla keskimäärin 627 000 astiaa. Vuosikymmenen lopulla markkina-alue oli laajentunut kattamaan koko Suomen. Kala-astioita vetiin merkittäviä määriä myös Viroon. Näin suuren määrän tuottaminen tarjosi työtä 340 miehelle keskimäärin 250 päiväksi (Heervä 1974).

6. Kalastajan aseman määrittelyjä

6.1 Taloudelliset määrittelyt

6.1.1 Verotuskäytäntö

Verotus oli 1900-luvun alussa ruokakuntakohtaista. Siihen aikaan verotus perustui suuressa määrin harkintaan. Lisäjäsenillä vahvistettu kunnallislautakunta joutui nojaamaan päätöksissään puutteellisiin tietoihin, joten ei ihme, että verotus herätti kuntalaisissa jatkuvaa tyytymättömyyttä, syytöksiä mielivallasta ja kohtuuttomuuksista (Heino 1979). Kalastajien tuli il-

moittaa verotuslautakunnalle arvioinnin perustaksi kalastamansa nelikkomäärä, jolle laskettiin keskihinta (Korhonen 1918). Kalastajista osa toimitti tuloslaskelman, josta ilmeni kalastuksesta saatujen tulojen ja menojen rakenne (Ahlaisten tutkintalautakunta Cb:1 1921). Kuitenkin huomattava osa kalastajista jätti vielä 1920-luvulla saalismääränsä ja kalastustulonsa ilmoittamatta. Siihen aikaan tulojen ilmoittamatta jättäminen näytti olevan yleinen ilmiö kaikissa väestöryhmissä, ei ainoastaan kalastajien keskuudessa (Merikarvian taksoituslautakunnan pöytäkirja 1922). Verotuslautakunnassa oli ainakin 1910-luvun alusta lähtien ammattikalastaja, jonka asiantuntemus oli tärkeää. Kalastajat hyvin usein valittivat liian suuriksi arvioituista veroista. Esimerkiksi vuonna 1917 reilut parikymmentä merikarvalaista kalastajaa teki valituksen liian suuresta äyrimäärästä. Lähes poikkeuksetta kaikki valitukset hylättiin (Merikarvian taksoituslautakunnan pöytäkirja 1917).

6.1.2 Ansiot

Merikarvian kolmessa tärkeimmässä kalastajakylässä – Kööriä, Alakylä ja Ylikylä – kalastusta harjoittaneiden ruokakuntien tulot olivat selvästi suuremmat kuin väestöryhmillä keskimäärin. Mäkitupalaisista, joita oli 55 % kylien 158 kalastajaruokakunnasta, saavutti 1 000 markan verotettavan tulorajan kolme neljästä (taulukko 2). Kalastamattomista mäkitupalaisista tämän tulorajan ylittäneitä oli vain joka neljäs. Myös torppareiden ja talollisten kohdalla kalastaneiden keskimääräiset tulot olivat kalastamattomia selkeästi suuremmat (taulukko 2).

Taulukko 2. Merikarvian Kööriässä, Ylikylässä ja Alakylässä kalastaneiden ja kalastamattomien ruokakuntien sijoittuminen eri väestöryhmiin ja 1 000 markan verotettavan tulorajan saavuttaneiden %-osuudet eri väestöryhmissä vuonna 1919 (Merikarvian kunta 1920).

Väestöryhmä	Kalasti		Ei kalastanut	
	N	Yli 1 000 mk, %-osuus	N	Yli 1 000 mk, %-osuus
Mäkitupalaiset	87	74	170	25
Työmiehet	17	73	51	16
Torpparit	17	94	30	63
Talolliset	18	100	126	87
Palstatilalliset ja itselliset	15	80	38	31
Muut	6	83	-	-
Yhteensä	158	80	415	34

Päätoimimisten ammattikalastajaruokakuntien verotettavat ansiot vaihtelivat 400 ja 13 600 markan välillä. Vuonna 1919 pienimmän verotetun ansion, 400 markkaa, saavutti neljä kalastajaa, jotka ilmeisesti olivat rääkikalastajien apumiehiä. Osamiesten palkka saattoi tuolloin jäädä tätäkin alhaisemmaksi (Tommila 1954), joten heitä ei siten verotettu lainkaan. Toisaalta veroluetteloista ilmeni, että kalastustuloa ei erikseen kirjattu, etenkin jos osamies sai tulonsa palkkana, kuten siihen aikaan oli tavallista (Merikarvian kunta 1920).

Tulorajan 1 000 markkaa alle jääneet kalastajat olivat pääsääntöisesti ajoverkkokalastajien apumiehiä. Ahkerimmat kalastajien apumiehet saattoivat kolmen kesäkuukauden aikana saavuttaa tämän rajan. Työ osamiehenä houkutteli, sillä kolmen kuukauden aikana saavutettiin tavallisten mäkitupalaisien vuotuiset ansiot. Tästä syystä kilpailu kalastajien apumieheksi pääsystä oli kova. Toisaalta monen työsuhde jäi lyhyeksi, sillä verkkojen nostaminen veneeseen oli raskasta, ja joillekin merikipu saattoi yltyä sietämättömäksi.

Kalastajaruokakunnista puolet hankki tuloa yksinomaan kalastuksesta. He olivat lähes poikkeuksetta mäkitupalaisia, itsellisiä tai työmiehiä. Veroluettelon mukaan reilu neljännes (27 %) kalastajista sai tuloa maasta ja muusta kiinteistöstä; he olivat useimmiten torppareita tai talollisia. Näissä tapauksissa kyse lienee peltoviljelystä tai karjanpidosta hankituista tuloista. Toisen merkittävän tuloyhdistelmän muodostivat palkasta, eläkkeestä ja muista varoista saadut ansiot (16 % kalastajista). Palkkatuloa saaneet olivat lähinnä saha- tai metsätöissä käyviä mäkitupalaisia. Palkkatulojen hankinnasta vastasi miesväki, useimmiten kalastaja itse. Rahaa tarvittiin pyyntivälineisiin ja muun kaluston hankintaan. Osa kalastajista oli liikkuvia, mäkitupalaisien tapaan, ja he saattoivat olla talven töissä vieraalla paikkakunnalla hyvinkin kaukana kotoa (TYSKÄ 1452c, Tikkanen 1966). On myös huomattava, että vuonna 1919 ammattikalastajien kalastuksesta saamat tulot olivat poikkeuksellisen suuret, joten aina ei ollut tarvetta hakea ansioita muualta.

Noin puolella kalastajaruokakunnista tulot sijoituivat 2 000 ja 4 000 markan välille. Tähän ryhmään kuuluivat veneen ja pyyntivälineistön omistavat rääkikalastajat, jotka ahkeroivat merellä kolmen kuukauden ajan. Heidän ruokakunnalleen kalastus oli yksinomainen tulonlähde tai muilla ansioilla oli hyvin pieni merkitys. Kalastajista 14:ää % oli verotettu vähintään 4 000 markan tuloista. Näistä mäkitupalaisia oli kahdeksan, työmiehiä neljä, talollisia kahdeksan ja yksi oli kauppias. Yksikään kalastamaton mäkitupalainen tai torppari ei päässyt vastaaviin vuosiansioihin. Sen sijaan talollisista vajaa puolet (45 %) saavutti tulorajan (taulukko 1). Näiden kalastajien muita suuremmat ansiot perustuivat yhteisön arvostamaan ammattitaitoon ja ahkeruuteen, mutta merkittävältä osin myös lisäansioihin. Niitä hankittiin silakan rysäkalastuksella, silakan suolauksella sekä suomukalan ja hylkeen pyynnillä. Toisaalta talollisilla oli mäkitupalaisia useammin muita ansioita, lähinnä maatilatuloja, jotka saattoivat lisätä kokonaistuloja huomattavasti. Suurimmat yksistään kalastuksesta verotetut tulot vuonna 1919 olivat 13 100 mk (talollinen) ja 7 000 mk (kaksi mäkitupalaista ja yksi työmies) (Merikarvian kunta 1920).

Siitä, miten kalastajat rahoittivat investointeja, ei ole säilynyt kirjallisia dokumentteja. Muistitiedon mukaan varakkaimmat kalastajat kykenivät hankkimaan venemoottorit ilman luottoa (J. Salmi, yksityisarkistot). Talviaikaan kalastajille saatettiin antaa kaupasta kalastustarvikkeita velaksi, jonka he maksoivat kesällä joko silakalla tai rahalla (Haanpää 1974). Pienituloisimmat kalastajat velkaantuivat 1910- ja 1920-luvuilla, mikä johtui asutustilojen lunastamisesta ja pyyntikaluston ostamisesta. Osuuskassojen ilmaantumisen jälkeen moottoreita ja pyydyksiä hankittiin velaksi (Heino 1979). Kalastajalle velanotto saattoi olla kohtalokasta: kalastajan yllättävä kuolema johti joissakin tapauksissa koko tilan pakkohuutokauppaan. Jotkut puolestaan onnistuivat selviytymään pyyntikalustoon ja venemoottoreihin tekemistään investoinneista kieltolain ansiosta: pirtukaupassa saattoi päästä huomattaviin ansioihin (J. Salmi, yksityisarkistot).

Säästäminen ei yleensä ollut kalastajien perushyve. Kesän aikana käteistä rahaa kertyi nopeasti eivätkä kalastajat aina muistaneet, että tulojen tulisi riittää seuraavan kalastuskauden alkuun (Alagrund 1913, Tommila 1954). Vaikka rahaa alkoi tulla entistä enemmän, ei sitä liiemmin säästetty. Milloin ei kalastettu käytettiin rahat väkijuomiin, ja kalastajat saattoivat olla päiväkausia poissa kotoa: kortin peluu rahasta ja seurustelu kalastajien ja työväestön kanssa oli arjen huvia. Viinapäissään kalastajat kerskuivat kalastuksesta saaduilla rahatuloilla ja heidän kalatileistään pääsivät osallisiksi niin tuttu työväki kuin laitapuolen kulkijat (J. Salmi, yksityisarkistot). Vaikka naisväki usein tunnusti alkoholin kalastajaperheiden ongelmaksi, niin siitä huolimatta Porista myyntimatkoilta palatessaan kalastajien vaimot toivat usein alkoholia (Santanen 1891, Tommila 1954). Erään merikarvialaisen kalastajan tytär muistelee olleensa isänsä mukana kaksi kertaa Salon markkinoilla, ja molemmilla kerroilla isän ja hänen sukulaismiehensä vapaa-aika kului hummatessa. Kotiin saavuttiin rahattomina ja kipeinä, mukana vain tyhjiä viinaleilejä (J. Salmi, yksityisarkistot). Olipa Kööriän kylässä vuosisadan vaihteessa kaksi kalastajien ylläpitämää kapakkaakin: Hukka ja Kätkö (Tommila 1954).

Pohjois-Satakunnan rannikolla kalastajia, kuten työväestöä yleensä, arvosteltiin runsaan alkoholin käytön ohella siisteyden puutteesta, kortin peluusta ja kyvyttömyydestä säästää. Siivestyneistö katsoi näiden ominaisuuksien liittyvän työväestön heikkoon itsekontrolliin. Heikon itsetunnon katsottiin altistavan sosiaalisille ja taloudellisille ongelmille (Markkola 1994). Kalastajien, kuten yleensäkin työväestön, runsas alkoholinkäyttö ajoittui ajankohtaan, jolloin identiteetti irtaantui perinteistä ja alkoi jäsentyä uudella tavalla. Tämä henkinen ilmapiiri ja runsaaseen alkoholin käyttöön liittyvät ongelmat olivat osasyynä tutkimusalueella vuosisadan alkupuolella virinneille uskonnollisille herätysliikkeille, joiden toimintaan monet ammattikalastajat sittemmin osallistuivat aktiivisesti.

6.1.3 Tulosten tulkinta

Mikä sitten selittää kalastuksen nousun ensimmäisen maailmansodan aikaan? Vuosiin 1914–1919 ajoittui teollistuvan Suomen ensimmäinen taloudellinen kriisi. Tuolloin oli pulaa peruselintarvikkeista ja väestön elintaso laski oleellisesti. Kansalaisten kulutus oli vähentynyt, varsinkin kasvavan työttömyyden myötä. Alkutuotannossa tuottajahinnat nousivat enemmän kuin kustannukset. Nimellistulojen kasvu oli poikkeuksellisen suuri, erityisesti vuosina 1918 ja 1919. Pula-ajan seurauksena keskisuurilla maataloilla voitto oli vuosina 1917–1919 paljon yli kymmenkertainen verrattuna sotaa edeltäneisiin vuosiin. Kansalaissodan jälkeen elintarvikkeiden hintojen nousu merkitsi elämisen kallistumista. Rahaa virtasi kaupungista maaseudulle, kiinteän omaisuuden arvo nousi ja väestöryhmien tuloerot kaventuivat (Haapala 1995a).

Maatalouden tapaan ammattikalastus hyötyi elintarvikepulasta: tuorekalan ja suolakalan hinta nousi kalastuskustannuksia ripeämmin. Erityisesti suolasilakka oli ensimmäisen maailmansodan aikaan kysytty elintarvike. Vuosina 1916 ja 1917 kalalle asetettiin rajahintoja ja kuljetuskieltoja, ja vuosina 1918–1919 pyrittiin ensisijaisesti säätelemään silakan kulutusta (Rantatupa 2004). Kun syksyllä 1918 suolasilakkatynnyrin hinta oli vapaassa kaupassa kohonnut 500–600 markkaan, julistettiin kalastajien ja kalakauppiaiden hallussa olevat suolasilakat takavarikoiduiksi valtion laskuun ja niiden luovutushinnaksi määrättiin 240–285 markkaa tynnyriltä (Hellevaara 1920).

Heti 1920-luvun alussa alkutuotannon kustannukset alkoivat kasvaa elintarvikkeita riippäimmin. Kalastuksessa erityisesti polttoainekustannukset ja pyydysten hinnat kohosivat nopeasti. Siitä huolimatta ammattikalastuksen tulevaisuus vaikutti edelleen valoisalta, ja vielä vuosikymmenen puolivälissä hyvät saaliit innostivat paljon uusia kalastajia ammatin pariin (Anon. 1927). Kalastaja Herman Mäkilehto (1890–1980), joka oli näköalapaikalla toimiesaan monissa kalastajien luottamustehtävissä, on kertonut Merikarvialla olleen silakankalastajia eniten vuoden 1920 tienoilla; suunnilleen 120 kahden kalastajan venekuntaa (TYSKÄ 1452c, Mäkilehto 1970). Kesästä 1929 lähtien pyyntimatkatkohtaiset ajoverkkosaaliit pieneniivät kolmannekseen edeltäneiden vuosikymmenten keskimääräisestä tasosta. Kalastuksen tehostamisesta huolimatta pyyntimatkatkohtaiset saaliit romahtivat seuraavan vuosikymmenen aikana murto-osaan (Päiväkirjat 2009, J. Salmi, yksityisarkistot). Tämän seurauksena kalastajien määrä väheni nopeasti, eikä edes silakan rysäpyynnin yleistymisen palauttanut kalastuksen kannattavuutta entiselleen.

6.2 Sosiaaliset ja poliittiset määrittelyt

Maaseudun murroksen ja yhteiskunnallisten muutosten myötä syntyi 1900-luvun alussa verkostoja, yhteiskunnallisia liikkeitä ja muita uusia kansalaistoiminnan muotoja, jotka pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnan oloihin ja ihmisten toimeentuloon. Muuttuneet olosuhteet synnyttivät uudenlaista toiminnallisuutta, uusia perspektiivejä ja uusia identiteettejä, joista yhdeksi siilautui ”työväestö”. Poliittisen järjestelmän muutos synnytti ”työväenliikkeen” ja uudenlaisen yhteisöllisyyden, joka sai poliittisessa kielenkäytössä nimen ”työväenluokka”. Työväestön synnyn yli sata vuotta sitten selittää uusi kulttuurinen muoto, työväen yhteisöllisyys, jonka aikalaiset itse tajusivat ja jonka tutkijat pystyvät jäljittämään niin julkisen kuin arkielämän osalta (Haapala 1995b).

Kiristyneen maailmantilanteen puhjetessa maailmansodaksi vuonna 1914 Suomessa ei ollut varauduttu sotatalouden tuomiin ongelmiin. Sotatila vaikeutti elintarvikkeiden saatavuutta. Hintojen nousu merkitsi elämisen kallistumista ja työväestö, jolla ei ollut omaa viljelystä, kärsi suhteellisesti eniten. Epäilemättä elintarvikepulaa voidaan pitää yhtenä tärkeänä kansalaissohdan taustatekijänä (Rantatupa 2004). Toki torppareiden ja mäkitupalaisien vuokrasuhteen suurimmat ongelmat koskivat yhtä lailla vuokra-aikaa, vuokran määrää, metsänkäytön-, kalastus-, laiduntamis- ja marjastusoikeuksia sekä vuokraajien sosiaalista asemaa (Rasila 1970). Eniten olivat kiistassa vastakkain liberalistinen – lähinnä nuorsuomalainen ja ruotsinkielisten edustama – omistajaoikeuden koskemattomuutta ja täydellistä sopimattomuutta tähdentävä suunta sekä toisaalta sosialistinen katsontakanta (Karisto ym. 1994). Sosiaalidemokraatit olivat vuonna 1911 ottaneet puolueohjelmaansa päämääräksi vuokraviljelijäin itsenäistymisen (Peltonen 1992).

Torpparit ja etenkin mäkitupalaiset kokivat sosiaalidemokraattien ohjelman koskettavan eniten heidän toiveitaan (Peltonen 1992, Alapuro 1994). Satakunnan rannikolla poliittisten kiistojen ja sosiaalisten epäkohtien kiristämä ilmapiiri alkoi vuoden 1914 lopulla osoittaa vakavia tulehtumisen merkkejä. Elokuussa puhjennut ensimmäinen maailmansota lopetti länteen suuntautuneen kaupan, hiljensi satamat ja sahat. Kun runsaslukuinen tilaton väestö sai pääasiällisen toimeentulonsa juuri satama- ja sahatyöstä, toiminnan pysähtyminen merkitsi ansiolähteiden äkillistä ehtymistä (Heino 1979).

Yhteiskunnallinen kuohunta ulottui monin tavoin myös ammattikalastajakunnan keskuuteen. Esimerkiksi Lounais-Suomen saariston kalastajatorppareiden keskuudessa sosialistiset aatteet alkoivat saada vankkaa kannatusta. Yhtenä syynä tähän oli, että tilattomina heidän oli lähes mahdotonta laajentaa kalastusoikeuksiaan talollisten omistamille kalavesille (Forsberg 1909). Sen sijaan mäkitupalaisvaltaisella Pohjois-Satakunnan rannikolla, jota koetteli työttömyyden aalto, kalastajat arvioivat asemaansa pikemminkin palkkatyön kautta. He kokivat kuuluvansa työväestöön, ja tästä syystä heistä pääosa oli punaisten kannattajia, vaikkakin huomattava osa halusi pysyä erillään sotatapahtumista (Eskola 1987, J. Salmi, yksityisarkistot). Monet eivät työväestön tapaan kokeneet taloudellista asemaansa kurjistuneena; olihan viime vuosina yhä tuottoisammaksi muuttunut kalastus kohentanut heidän talouttaan. Toisaalta he eivät halunneet menettää luottamuksellisia suhteitaan valkoisia edustaviin talollisiin, jotka olemalla mukana silakan markkinointiketjussa olivat kalastajille todella tärkeä yhteistyötaho.

Kalastajista ne, jotka olivat taloudellisesti huonoimmassa asemassa, liittoutuivat punaisten kanssa. Monet heistä olivat olleet sahoilla kausitöissä ja kalastajien apumiehinä. Heidän kalastukseen tekemänsä investoinnit olivat tavallisia kalastajia vähäisempiä. Heillä ei siten ollut kovinkaan paljon menetettävää. Punaisten ja valkoisten välinen rintamalinja oli pitkään kevättalvella 1918 Ahlaisten kohdalla (Kaukamaa 1933). Rintaman murruttua kevättalvella kalastajia pakeni porilaisten kanssa kohti Viipuria (Furuholm 2006). Kansalaissodassa tai sen jälkiselvittelyissä menehtyi kaikkiaan 17 ahlaislaista tai merikarvalaista kalastajaa; suunnitteen neljännes koko merialueen kansalaissodassa tai vankileireillä menehtyneistä kalastajista. Vain kaksi Ahlaisten ja Merikarvian kansalaissodassa kuolleista kalastajista kuului valkoisiin (Suomen sotasurmat 1914–1922). Lisäksi kansalaissodan jälkeen 20 ahlaislaista kalastajaa tuomittiin vapausrangaistuksiin (Heino 1979).

Talolliskalastajat, joita tutkimusalueella oli parikymmentä, kuuluivat valkoisten tukiryhmään. Torppareista ja etenkin mäkitupalaisista selkeä vähemmistö osoitti varauksetonta myötätuntoa valkoisten pyrkimyksille. Yleensä elintarvikepulan aikana eniten vaurastuneet mäkitupalaiskalastajat, kuten Köörttilän Aspuserin saarella asunut Mauri Rantanen, liittoutuivat punaisia vastaan. Kansalaissodan jälkeen voittajat nostivat Rantasen valkoisten sankariksi, sillä loppuvuodesta 1917 he olivat turvautuneet hänen merenkulkutaitoonsa, kun Merikarvian edustalla olleelta saksalaisalukselta noudettiin salaa jääkäreitä ja aseita Suomen irrottamiseksi Venäjästä (Wegelius 1935).

Kansalaissodan päätyttyä kunnanvaltuustosta erotettiin poliittisesta syistä muutamia jäseniä, koska heidän katsottiin tukeneen punaista osapuolta. Erotetuista yhdestätoista kaksi oli ammattikalastajia; tuolloin he olivat myöskin ainoat ammatin edustajat valtuustossa (Hakosalo 2006, J. Salmi, yksityisarkistot). Kalastajien arvostuksen nousu oli havaittavissa vuonna 1919, jolloin kunnanvaltuuston 24 valtuutetusta kahdeksan oli ammattikalastajia (Hakosalo 2006). He kaikki olivat mäkitupalaisia (Merikarvian kunta 1920, J. Salmi, yksityisarkistot) ja kuuluivat sosialidemokraattiseen puolueeseen, joka sai 51,5 % kuntalaisten antamista äänistä (Rosberg ym. 1921). Kalastajien huomattava osuus johtui osin siitä, että heistä valtaosa, päinvastoin kuin työväestö, oli pysytellyt erossa kansalaissodan varsinaisista taisteluista. Sodan voittaneiden mielestä kalastajat eivät menettäneet kunniaansa, vaan olivat kelvollisia osallistumaan vaaleihin. Toisaalta kalastajien arvovalta eri väestöryhmien keskuudessa oli pula-ajan tiimellyksessä vahvistunut. Näissä, kuten seuraavan vuosikymmenen, vaaleissa yksittäisetkin

ammattikalastajat esiintyivät lähes poikkeuksetta työläisten kanssa samalla äänestyslistalla. Kalastajista pisin kunnallispoliittinen ura oli mäkitupalaistaustaisella Herman Mäkilehdolla, joka istui valtuustossa vuosina 1923–1951 (Hakosalo 2006).

Kalastajien yhtenä päämäärä oli saada muun muassa kunnallisverotusta heidän kannaltaan aiempaa kohtuullisemmaksi (Korhonen 1918). Toisena keskeisenä tavoitteena oli kehittää eräitä kunnan omistamia ranta-alueita silakkasaaliiden purkupaikkoina. Kunnallispolitiikassa taloudellinen ja sosiaalinen valta säilyi kuitenkin edelleen talollisilla, mikä oli sata vuotta siten suomalaisessa maaseutuyhteisöissä tavanomainen ilmiö (Jutikkala 1958). Vaikka kansalaissota synnytti myös kunnalliselämään monissa Suomen kunnissa selkeän kahtiajaon porvareihin ja sosialisteihin (Koivuniemi 2006), niin Merikarvialla osapuolet nähtiin ehkä muita alueita selkeämmin toisiaan ymmärtävinä ja vahvistavina. Tähän oli syynsä. Metsien arvon kohoamisen ja silakankalastuksen voimistumisen myötä virinnyt sahateollisuus ja lastaustointiminta toivat leipää myös moniin kalastajaperheisiin. Toisaalta on huomattava, että kunnallinen elinkeinoelämä ja yrittäjät – etenkin kala-astiateollisuus – kokivat paikalliset kalastajat tärkeinä ja välttämättöminä yhteistyökumppaneina. Monipuolistuvasta yritystoiminnasta koettiin siis olevan molemminpuolista hyötyä. Tämä oli omiaan laimentamaan kansalaissodan jälkeistä henkistä kuohuntaa. Tästä huolimatta on kuitenkin selvää, että itsenäistyneen Suomen paikalliseen yhdistystoimintaan vakiintui aluksi kaksijakoisuus poliittisen kannan mukaan.

Vuonna 1918 astui voimaan laki vuokra-alueiden lunastamisesta, johon sisältyivät Satakunnan tuhannet torpat ja mäkitupa-alueet. Lex Kallion eli ”Kallion lakina” Suomessa tunnetaan maanlunastuslaki vuodelta 1922, millä vuonna 1918 maansa lunastamaan päässeet maanvuokraajat eli torpparit pystyivät hankkimaan itselleen lisämaita pientilojensa elinkel-poistamiseksi. Asetus ns. kalastajatorppien lunastamisesta annettiin vuonna 1924. Satakunnassa kalastustorppia oli vuoden 1925 loppuun mennessä vaadittu lunastettavaksi ainoastaan 32 (Cajander 1926b).

6.3 Kalastajien keskinäiset suhteet ja asema yhteisössä

Kalastajien keskinäinen sosiaalinen elämä oli vilkasta. Ulkosaariston kalasaunoille saattoi parhaimmillaan kerääntyä kymmeniä kalastajia, jotka keskustelivat kulloinkin ajankohtaisista asioista (Nikkilä 1937). Kalastajat halusivat tietää, kuka oli saanut parhaiten kaloja, miltä matlikolta silakankutua oli saatu ja kinastelivat siitä, kenellä oli parhaimmat seilit ja kenen paatti oli paras seilaamaan. Jokainen yritti kertoa toista hupaisemmin näkemänsä ja kuulemansa ja innostui lisäämään vielä omiaan (Santanen 1891). Kalastajat puntaroivat keskenään pyyntitekniikoiden ratkaisujen paremmuutta ja muita kalaonnea edistäviä tekijöitä. Keskusteluissa hioutuivat vähitellen kalastajien keskinäiset tapaoikeudet eli miten kunkin tuli kalastaa. Yhteisten pelisääntöjen sopimista helpotti kalastajien melko yhteneväinen pyyntikalusto ja valtion yleisvesillä kaikille yhtäläiset kalastusoikeudet. Pyyntitilaa oli käytännössä rajattomasti. Merkittävien ero oli siinä, että räkipyytäjistä osa oli silakan kutujen käyttäjiä, jotka tavoittelivat suuria saaliita pyydysten rikkoutumisen uhalla.

Yksi kalastajien keskinäisistä puheenaiheista oli tuorekalasta maksettava hinta (Alagrund 1913). Kaikkia kaloja ei voinut suolata, joten pääosa saaliista oli myytävä tuoreena ja hinta jäi usein hyvin alhaiseksi. Kalastajien oli vaikea päästä keskinäiseen yksimielisyyteen alhaisimmasta tuorekalasta maksettavasta hinnasta. Suomen Kalastusyhdistyksen konsulentti Walleni-

us, joka ahkerasti kiersi rannikon kalastusseuroja, ehdotti, että ajoverkkokalastajat perustaisivat keskenään muutaman venekunnan yksiköitä, joilla olisi yhteinen hallinto ja päätöksenteko. Tällä tavoin uskottiin kalastuksen kannattavuuden kohenevan (Wallenius 1921). Pohjois-Satakunnan rannikolla siirtymistä yhteiseen rahatalouteen jarruttivat eroavaisuudet kalastajien ammattitaidossa, mutta myös tavoitteissa. Joku tyytyi pienempiin saaliisiin, joku puolestaan ahkeroi merellä miltei säällä kuin säällä. Yhteistä kalastajille oli pelko kalastuksen itsenäisyyden ja vapauden menettämisestä. Kalastus merellä oli ammatin kiehtovin ja jännitystä tarjoava sisältö. Kalastajien keskinäisen yhteistyön kehittymistä hidasti pitkin rannikkoa syntynyt kalansuolaamojen verkosto, joiden kalankysyntä tukahdutti kalastajien keskinäistä yhteistyötä (Sylvänne 1917).

Ajoverkkokalastuksen ensimmäisenä aloittanut ahlaislainen Juho Kustaa Westerlund edusti toisenlaista kalastajatyyppeä. Hän oli tuumailija, joka paneutui moniin silloisissa kalastusveneissä olleisiin puutteisiin. Aluksi hän sai osakseen armotonta pilkkaa ja häntä kutsuttiin milloin Kloppikustaaksi ja milloin Taulapääkustaaksi (Heino 1979). Jännitteelle saattoi antaa pontta Westerlundin kuuluminen kruunun torppareihin, joiden on yleisesti katsottu olleen sosiaalisesti lähellä talollisia. Myös Juhon poika Kustaa, joka jatkoi isänsä ammattia, sai osakseen ivaa tehtyään huomattavia muutoksia veneen rakenteeseen ja varustukseen. Kun hän voitti kolmiseisellä veneellään ensimmäisen palkinnon suurissa purjehduskilpailuissa, oli vastustajien myönnettävä hänen veneensä erinomaisuus (Heino 1979). Kalastaja, joka oli paras seilaamaan, sai lähikylissä mainetta ja arvostusta. Nopealla veneellä ennätti myös ensimmäisenä parhaimmille pyyntipaikoille ja aamuksi myymään eniten maksaville kalanostajille. Rannikon kalastajat intoutuivat tallooralaisten oppien pohjalta kehittämään rääkিপാattia. Kehittelyn tuloksena merikarvialaisesta veneestä tuli keskimäärin ahlaislaisia veneitä hieman isompi, joten siihen voitiin ottaa verkkoja myös enemmän.

Kun seilin tilalle alkoi kesästä 1912 lähtien tulla moottoreita, suhtauduttiin tilanteeseen pelonsekaisesti. Vähävaraisimmat kalastajat katsoivat, että he ovat epätasa-arvoisessa asemassa kun vain rikkaimmilla kalastajilla on moottoriin varaa. Polttoaineen pelättiin joutuvan kaloihin ja turmelevan saaliin myyntikelvottomaksi (Eskola 1987). Etenkin iäkkäimmät kalastajat halusivat edelleen turvautua otollisiin tuuliin ja käsivoimiin (Heino 1979). Heille voima ja sitkeys olivat olleet ammattiin pätevöittäneitä ja yhteisön arvostamia tekijöitä. Kun voiman ja purjeiden käyttöä koskevan perityn tiedon merkitystä alettiin koneellistumisen myötä kyseenalaistaa, monet kokivat sen nöyryyttävänä. Kun muutosvastarinta havaittiin turhaksi, heidän oli pakko seurata muiden mukana, koska seilillä varustautuneet menettivät nopeasti kilpailukykyään. Vuoteen 1926 mennessä lähes kaikki kalastajat olivat korvanneet kolme seiliään moottorilla. Siitä huolimatta seili ja masto kuuluivat pitkään rääkিপാatin vakiovarusteisiin konevian varalta.

Myös silakkarysä sai aluksi rääkίmiehiltä nihkeän vastaanoton. Tärkeä syy oli, että tilatomilla ja kalavesiä omistamattomilla ei ollut oikeutta talollisten omistamiin kalavesiin, jossa rysäpaikat olivat. Siten ainoastaan kalavesiä omistavilla ja niillä, joilla oli vahvat sosiaaliset siteet talollisiin, oli mahdollisuus kalastaa rysillä. On myös huomattava, että silakkarysän valmistaminen oli työläs ja myös kallis kertainvestointi, johon vain talolliskalastajilla katsottiin olevan varaa. Tämän mäkίtipalaistaustaiset kalastajat kokivat epäoikeudenmukaisena. Toki rysäpyynnin kiellolle nähtiin myös muita perusteita: silakkarysiin katsottiin jäävän siikoja ja

lohia aivan liian pieninä. Myös pyyntitavan kohdistuminen kutevaan kantaan arvelutti monia. Niinpä rannikon kalastajat pohtivat pitkään silakkarysän täydellistä kieltämistä (Heino 1979). Vaikka sääty-yhteiskunnan hierarkkisuus ja luokkarajat olivat heikentyneet, niin uuden luokkayhteiskunnan luokkarajat kirkastuivat 1910-luvulla. Mäkitupalaistaustaiset, vahvasti työväestöön sidoksissa olleet, ammattikalastajat eivät juuri lainkaan olleet tekemisissä talollisten kanssa. Toisaalta talollistaustaiset kalastajat ja talolliset harjoittivat hyvinkin tiivistä kanssakäyntiä, lähtivät jopa merelle apumiehiksi (Salonen 1986, TYSKÄ A1462b).

Kalastajat kokivat työväestön tapaan ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluvat ”fineinä ja heraskaisina”, jotka eivät aina ymmärtäneet kalastajien työn luonnetta, tapoja ja käytäntöjä. Kalastajat ovat kertoneet tapauksista, joissa jotkut talolliset ja säätyläiset väittivät heidän olevan epäsiistejä, kalalta haisevia ja resuisissa vaatteissa kulkevia (J. Salmi, yksityisarkistot). Tämä osaltaan sai kalastajat kohentuneesta taloudellisesta asemastaan huolimatta samaistamaan itsensä maalaisköyhälistöön, alimpaan sosiaaliryhmään. Työväestön tapaan he asettivat puheisensa usein vastakkain nämä kaksi erilaista arvomaailmaa. Esimerkiksi kalastajien ja talollisten nuorten keskinäistä avioliittoa pidettiin ei-toivottuna. Kalastajataustaisten puolison valinnassa käytettiin ensisijaisena kriteerinä fyysistä työkykyä, ahkeruutta ja monitaitoisuutta, ei kotitalon omaisuutta. Toisaalta talollisten katsottiin hankkineen varallisuuttaan palvelusväen ahkeruudella, ei niinkään omalla työllään (Salonen 1986). Kalastajat avioituivat useimmiten samaan väestöryhmään kuuluvan kanssa. He eivät halunneet muutoksia tärkeimpiin sosiaalisiin suhteisiinsa eikä elämäntapaansa.

Pohjois-Satakunnan rannikon kalastajat pitivät itseään osana työväestöä, jossa vahva yhteisöllisyys ja sosiaalinen hyväksyntä antoivat elämälle suunnan. Yhteisön sisäistä kontrollia osoittaa, että vasta silakkakantojen romahdettua 1930-luvulle tultaessa monet ”työläiskalastajat” saattoivat kaksin- tai jopa kolminkertaistaa pyyntimatkojensa lukumäärän leimautumatta suurten tulojen tavoittelijoiksi. Työläisidentiteetti oli tyypillisesti osa kalastajuutta, mutta kalastajien keskuudessa oli niitäkin, jotka eivät piitanneet muiden kalastajien näkemyksistä. Poliittisesti he lukeutuivat oikeistoon, ja heidän tärkeimmät tukijansa olivat talollisia. He täyttivät yrittäjille asetetut kriteerit pyrkiessään liikevaihdon ja sitä kautta ansioiden kasvattamiseen, joka viime kädessä oli seurausta uusien toimintamallien käyttöönotosta. Heidän ruokakuntansa strategia oli joku seuraavista tai niiden yhdistelmä: 1) silakan kalastusta kahdella veneellä, 2) eivät itse kalastaneet vaan palkkasivat miehistön, 3) ostivat silakkaa toisilta kalastajilta suolaustoiminnan laajentamiseksi ja 4) harjoittivat ulkomaankauppaa kalalla, puutavaralla ja maataloustuotteilla.

Parhaimmillaan näitä kalastajia oli Merikarvian ja Ahlaisten rannikolla korkeintaan parikymmentä. Yhteistä heille oli verkostoituminen etenkin talollisten, toisinaan myös kylän virkamiesten tai säätyläisten, kanssa. Mahdollisimman suuria saaliita tavoitelleet kalastajat tekivät usein irtiottoa yhteisön sisään rakennetuista pelisäännöistä. Heidän ominaisuuksinaan korostuivat vahva omanarvontunto ja uutta luova ajattelu. Vahvasti työläispainotteinen paikallisyhteisö suhtautui uusien strategioiden omaksuneisiin usein epäluuloisesti. Heidän mielestään uusia toimintamalleja tuoneet ”elivät kuin herrat” ja teettivät rengeillä ja piioilla raskaimmat työt. Uusiin toimintamalleihin yhdistettiin rahanahneus ja työväestön riisto (J. Salmi, yksityisarkistot). Esimerkiksi Ahlaisten saaristolaiset lähettivät kunnan verotuslautakunnalle kirjelmän, jossa he väittivät eräällä uusilla toimintamalleja omaksuneella Rankkuun saariston

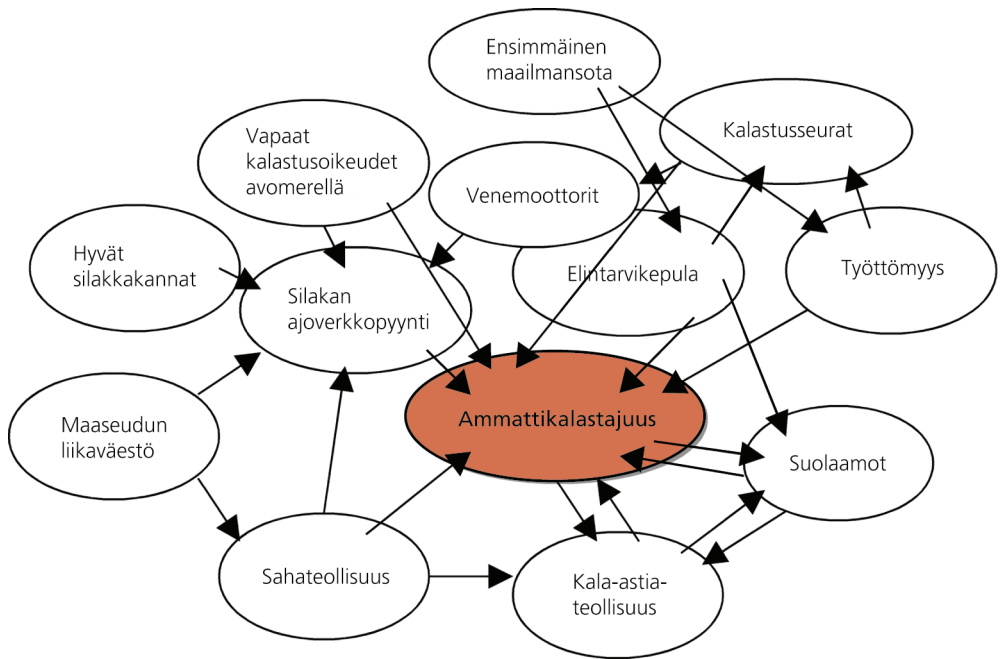
kalastajalla olleen tuloja enemmän kuin hän itse oli ilmoittanut (Ahlaisten kunta 1904). Kalastajayhteisöjen vallitsevat asenteet eivät kuitenkaan aina olleet yksiselitteisiä tai edes johdonmukaisia, vaan ne usein henkilöityivät ja olivat sidoksissa uusia toimintatapoja omaksuneen sukutaustaan ja muuhun elämäntapaan. Voidaan kuitenkin esittää yksi yleispätevä nyrkkisääntö: mitä vähemmän vaurastuminen näkyi kalastajan elämäntavassa ja asenteissa, sitä haluttomampi yhteisö oli arvostelemaan hänen strategiaansa.

7. Ammattikalastajuus ja identiteetti

7.1 Ammattikalastuksen synty

Ammattikalastajuuden synty Suomessa 1800-luvun puolivälistä lähtien kytkeytyi monin tavoin yleiseen yhteiskunnalliseen muutokseen, kuten torpparien vapautukseen ja tekniseen kehitykseen. Ammattikalastajien sosiaalinen luokka muodostui, kun talonpoikaiskalastajat siirtyivät yhä useammin maatalouden harjoittajiksi ja rannikon maattomista tuli ammattikalastajia (Eklund 1993). Alueelliset erot ammattikalastajien asenteiden ja identiteetin rakentumisessa olivat kuitenkin suuria. Vaikka vuosisadan vaihteessa torpparikalastajat olivat tärkein ryhmä, joillain seuduilla oli edelleen paljon myös talonpoikaiskalastajia (Eklund 1993). Tässä raportissa on tarkasteltu kalastuksen muutoksia Pohjois-Satakunnan rannikolla, jossa torpparit ja etenkin mäkitupalaiset olivat keskeisessä asemassa ammattikalastuksen syntyä aikana. Alueen kalastuksen nousussa ja ammattikalastuksen synnyssä on kyse useiden kehityskulkujen kohtaamisesta. Ensimmäisen maailmansodan syttyminen on yksi ammattikalastuksen kehittymiseen vaikuttaneista olosuhdetekijöistä (kuva 1).

Erityisesti maaseudun liikaväestö, teollistuminen ja maailmansodan synnyttämä elintarvikepula vaikuttivat laajan ammattikalastajajoukon muodostumiseen. Tärkein ajanjakso tämän kehityksen kannalta oli 1910-luku, jolloin venemoottorien ilmaantuminen ja teollisen suolaustoiminnan käynnistyminen helpottivat merkittävästi kalastajien arkea. Nämä yhdessä vauhdittivat verraten uuden pyyntitekniikan keksinnön, silakan ajoverkkoopyynnin, yleistymistä. Myös syvenevä työttömyys ja vuosikymmenen alussa perustetut kalastusseurat rohkaisivat monin eri tavoin silakan pyynnistä kiinnostuneita. Silakka volyymituotteena tarjosi edellytykset teolliselle suolaustoiminnalle ja edesauttoi kala-astiateollisuuden monipuolistumista. Näiden uusien kalastukseen läheisesti kytkeytyvien elinkeinojen kehityskulut olivat usein rinnakkaisia ja toisiaan vahvasti tukevia (kuva 1). Monitaitoisesta kalastajasta tuli lyhyessä ajassa erikoistunut ammattilainen, joka työllisti saman tai lähikylien kalakauppiaita, kala-astiateollisuutta, kalojen perkaajia ja verkkojen paikkaajia. Ihmisten välille syntyi uudenlaisia taloudellisia, sosiaalisia ja ideologisia siteitä.



Kuva 1. Ammattikalastajuuden syntyyn Pohjois-Satakunnan rannikolla 1910-luvulla vaikuttaneet tekijät.

Ensimmäisen maailmansodan aikainen elintarvikekriisi nosti 1910-luvulla ammattikunnan arvostusta. Kalastajakyliä ja molempia tutkittuja rannikkokuntia yhdistivät yhteiset intressit, sukulaissuhteet ja monimuotoiset kanssakäymisen muodot. Kyläläisten ja koko yhteiskunnan osoittama arvostus vahvisti kalastajien lujaa uskoa ammatin tulevaisuuteen. Tämä näkyi ryhmätietoisuutena ja intona osallistua kalastusseurojen toimintaan, mutta myös kunnallispolitiikkaan. Tuolloin valtiollinen sääntely oli ohutta ja paikallishallinnossa tehdyt päätökset heijastuivat näkyvästi ihmisten arkielämään (Haapala 1995a).

7.2 Kalastajat samaistuivat työväestöön

Maanomistukseen kytketty kalastusoikeus vaikeutti monin paikoin rannikon maattomien ammattikalastajien toimintaa. Vuoden 1902 kalastuslainsäädäntö heikensi kaikkein ammattimaisimpien kalastajien, tilattoman kalastajaväestön, oikeudellista asemaa merkittävästi (Eklund 1993). Esimerkiksi Ahvenanmaalla kalastuskiistoja ovat leimanneet jännitteet juuri maattomien ja maanomistajien välillä (Storå 2003). Pohjois-Satakunnassa nämä jännitteet eivät saavuttaneet yhtä merkittäviä mittasuhteita, koska rannikko oli avoin ja tärkeimmät kalavedet olivat avomerellä, valtion yleisvesillä.

Kalastajien elämäntapa ja identiteetti liitetään usein talonpoikaiseen perinteeseen ja talousmuotoon – Suomessa ja esimerkiksi Norjassa kalastuksen ja maatilatalouden yhdistäminen on ollut maaseudulla keino joustavaan taloudelliseen sopeutumiseen (esim. Eklund 1994,

Salmi, P. ja Salmi 1995, Kennedy 2006). Pohjois-Satakunnan ammattikalastajat samaistui-
vat kuitenkin useimmiten työväestöön. Tätä puolta maamme rannikkokalastajien identiteetis-
sä ei ole aiemmin tutkittu. Ilmiö on sidottu paikkaan: Merikarvialla ja Ahlaisissa oli rannikon
merkittävimmät kalastaja- ja työväestön keskittymät. Ruotsinkielisellä Pohjanmaan rannikol-
la, esimerkiksi Kaskisissa, oli jo 1800-luvulla noussut tiheitä mäkitupalaiskeskittymiä, joiden
asukkaat hankkivat elantonsa kalastajina, merimiehinä ja tehdastyöläisinä (Lönnqvist 1981,
Åström ja Björklund 1985). Näillä alueilla kalastus ei kuitenkaan saavuttanut yhtä hallitse-
vaa asemaa toimeentulolähteenä kuin Pohjois-Satakunnan rannikolla. Pohjanlahden rannikol-
la silakan ajoverkkoopyynti ja mäkitupalaisasutus näyttävät kulkeneen vahvasti käsi kädessä.
Silakan pyynti auttoi taloudellisessa ahdingossa ja elintarvikepulassa kamppaileita pienten
vuokratilojen asukkaita selviytymään. 1910-luvulla uusien elämänmuotojen, toimintatapojen,
elinkeinojen ja yhteiskunnan rakenteiden myllerryksissä ammattikalastajat joutuivat rakenta-
maan identiteettiään uudelta pohjalta.

Yleensä Pohjois-Satakunnan kalastajat eivät olleet maanomistajia – eikä heillä näin ol-
len myöskään ollut pyyntioikeuksia rannikon kalavesiin. Tämä osaltaan erotti heidät omista-
jaluokasta. Pääsääntöisesti kalastajat kuitenkin omistivat veneen ja muun pyyntivälineistön.
Tuotantovälineiden omistaminen sai työläisyhteisössä hyväksynnän, koska se oli usein välttä-
mätöntä ja tuotannosta pääsi osalliseksi myös vähävaraisin väestönosa. Kalastus tarjosi heille
työtä ja kalaa hengenpitimeksi. Kalastus oli työvaltainen elinkeino. Työn uuvuttamaa ja me-
rellä henkensä alttiiksi asettanutta kalastajaa ei yhdistetty omistavan luokan edustajaksi, mutta
vuokratilan lunastaminen olisi merkinnyt siirtymistä omistavaan luokkaan – samaan väestö-
ryhmään talollisten kanssa. Kalastajille näytti riittävän elinkeinon arvonnousu ja kohonneet
ansiot.

Työväen identiteetin muotoutumista edisti kalastajakunnan ja rannikkoköylien vahva kyt-
keytyminen metsäteollisuuteen, jonka työntekijät asuivat ja viettivät vapaa-aikaansa rannik-
koköylissä. Kalastajien ja työväestön yhteinen elinpiiri edisti arjen vuorovaikutusta ja vahvisti
yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Kalastajien ja työväestön sukulaissuhteet tiivistivät ryhmätie-
toisuutta. Kalastajien määrän kasvu, vahvat silakkakannat ja sitä kautta kalan hyvä saatavuus
työllistivät myös monia muita ammattialoja: teollista suolaustoimintaa ja kala-astiateollisuut-
ta, joiden harjoittajista monet olivat talollisia. Rannikkoköylien vahva sidos silakkaan edisti eri
väestöryhmien yhteenkuuluvuutta lieventäen omistuksen ja sosiaalisen aseman aiheuttamia
vastakkainasetteluja.

Vahva työläisidentiteetti ilmeisesti osaltaan hidasti tilojen itsenäistymistä, mutta myös
kalastusammatin uudistumista. Taloudellisen edun tavoittelu ei saanut olla näkyvästi esillä.
Poikkeavia ”yrittäjästrategioita” kehitelleet kalastajat koettiin hegemoniselle kalastajaidenti-
teetille vieraisiksi. Yleisistä toimintamalleista poikenneet kalastajat uudistivat alaa kehittämäl-
lä ja kokeilemalla uusia pyyntimenetelmiä tai käytäntöjä, jotka saattoivat yleistyä kalastajien
keskuudessa vasta vuosikymmeniä myöhemmin.

Kalastajien ryhmätietoisuus korostui kansalaissodan aikoina. Ammatillinen järjestäyty-
minen kalastusseuroihin vankisti kalastajien keskinäistä yhteistyötä ja yhteenkuuluvaisuuden
tunnetta. Tärkeä kalastajia yhdistävä tekijä oli poliittinen ideologia, vaikka heidän osallis-
tumisensa työväenyhdistysten toimintaan jäikin melko vähäiseksi. Osa kalastajista saavutti
1910-luvun lopulla keskituloisen talollisen vaurauden, mutta sitä ei haluttu liiemmin näyttää

ulospäin. Rahaa olisi riittänyt vaatimattomien mäkitupalaisasuntojen kohentamiseen, mutta monelle tärkeämpää oli perinteisen, ulkoisesti vaatimattoman ja oman sosiaalisen ryhmän mukaisen elämäntavan jatkuminen. Nämä elämäntapaan ja identiteettiin liittyvät piirteet ovat olleet nykypäiviin saakka merkittäviä rannikon ammattikalastajien keskuudessa.

Kiitokset

Kiitämme käsikirjoitukseen saamistamme hyvistä kommentteista Joensuun yliopiston ympäristöpolitiikan professori Pertti Rannikkoa ja Kalastusmuseoyhdistyksen toiminnanjohtaja Ari Lappalaista.

Lähteet

- Ahlaisten kunta 1904. *Ahlaisten kunnan taksoitusluettelo vuodelle 1903*. Ahlaisissa 27. tammikuuta 1904. Porin kaupungin arkisto.
- Ahlaisten kunta 1920. *Ahlaisten kunnan taksoitusluettelo vuodelle 1919*. Porin kaupungin arkisto.
- Ahlaisten tutkintalautakunta Cb:1 1921. *Ahlaisten taksoituslautakunnan pöytäkirjojen liitteet ja kirjalliset anomukset ja valitukset 1902–1921*. Porin kaupungin arkisto.
- Alagrund, O.N. 1913. Kirje Merikarvialta. *Kalastaja* 3: 147–149.
- Alagrund, O.N. 1921. Kuvia vanhoista ja nykyisistä kalastusoloista Merikarvialla. *Suomen Kalastuslehti* 28: 19–24.
- Alapuro, R. 1994. *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Hanki ja Jää OY. Helsinki. 386 s.
- Alasuutari, P. 2007. *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Gaudeamus, Helsinki. 256 s.
- Anonymus* 1917. Rajahinnat suolalle. *Suomen Kalastuslehti* 24: 31.
- Anonymus* 1927. Kalastustoiminta Merikarvian Pohjanrannan kalastusseuran alueella viime vuonna. *Suomen Kalastuslehti* 34: 18.
- Brofeldt, P. 1926. Satakunnan kalastuksesta. Teoksessa: *Talonpoika III. Satakunta*. WSOY. Porvoo, ss. 132–135.
- Cajander, E. 1926a. Satakunnan maataloutta. Teoksessa: *Talonpoika III. Satakunta*. WSOY. Porvoo, ss. 5–32.
- Cajander, E. 1926b. Valtion asutustoiminta Satakunnassa vuosina 1900–1925. Teoksessa: *Talonpoika III. Satakunta*. WSOY. Porvoo, ss. 209–237.
- Eklund, E. 1993. När statsmakten inte ställer upp: om sambandet mellan fiskarkårens svaga yrkesorganisering och ekonomisk-politiska marginalisering i Finland under 1900-talet. Teoksessa: *Fiskerisamfund – hvilke veje? – en antologi*. Nordisk Ministerråd, *Nord* 27: 85–98.
- Eklund, E. 1994. Kustfiskare och kustfiske i Finland under den industriella epoken. Studier i en yrkesgrupps yttre villkor, sociala skiktning och organisation 1860–1970. *SSKH Skrifter* 5. 179 s.
- Enkama, K. 1972. Merikarvian kirkonkylä kunnallisena keskustaajamana. Maantieteellinen osatutkimus. *Turun yliopiston kylätutkimusryhmän julkaisuja* 12. Turku. 138 s.+ 7 liitettä.
- Eskola, P. 1987. *Porin murrekirja. Kotiseudun murrekirjoja 7*. Suomen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 242 s.
- Forsberg, A. 1909. Turun kalastajakokouksesta 1907. *Suomen Kalastuslehti* 18: 142–154.

- Furuholm, T. 2006. *Varovaisin askelin vallankumouksen virtaan. Porin sahatyöväen ammattiosaston alkuvaiheet 1905–1918*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. 126 s.
- Haanpää, T. 1974. Merikarvian kirkonkylä 1900-luvulla. Kansatieteellinen osatutkimus. *Turun yliopiston kylätutkimusryhmän julkaisuja* 20. Turku. 124 s. + 6 karttaliitettä.
- Haapala, P. 1995a. *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Painatuskeskus Oy. Helsinki. 313 s.
- Haapala, P. 1995b. Suomalaisen työväestön pitkä ja lyhyt historia. Teoksessa: Hannikainen, T. (toim.) *Työväestön rajat*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Väki voimakas 18, Saarijärvi 2005, ss. 9–24.
- Haarni, T., Karvinen, M., Koskela, H. & Tani, S. 1997. Johdatus nykymaantieteeseen, s. 9–34. Teoksessa *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere. 285 s.
- Hakosalo, L. 2006. *Hanna ja muut päättäjät*. Leväsjoki. 276 s.
- Heervä, I. 1974. Merikarvian kirkonkylän taloudellinen kehitys vuosina 1860–1940. Historian osatutkimus. *Turun yliopiston kylätutkimusryhmän julkaisuja* 21. Turku. 63 s. + 12 liitettä.
- Heino, U. 1979. *Ahlaisten historia*. Satakunnan Kirjateollisuus Oy. Porin kaupunki. 739 s.
- Hellevaara, E. 1915. Elintarvikepula ja kalastus. *Suomen Kalastuslehti* 24: 49–52.
- Hellevaara, E. 1920. Merikalastajaväestön asema. Edellytyksiä sen kohottamiseksi. *Suomen Kalastuslehti* 27: 37–44.
- Højrup, T. 1983. The concept of life-mode. A form-specifying mode of analysis applied to contemporary Western Europe. *Ethnologia Scandinavica. Journal for Nordic Ethnology*, ss. 15–50.
- Hänninen, S. 1998. Johdanto. Teoksessa *Mikä on tässä?* toim. Hänninen, S. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtiopin ja filosofian julkaisuja 18. Jyväskylän yliopisto. ss. 7–13.
- Jutikkala, E. 1958. *Suomen talonpojan historia*. Toinen uudistettu ja lisätty painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Helsinki. 480 s.
- Järvi, T.H. 1932. *Suomen merikalastus ja jokipyynti*. Porvoo, Helsinki. WSOY. 188 s. + 190 kuvaa.
- Karisto, A., Takala, P. & Haapala, I. 1994. *Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka – suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta*. WSOY. 236 s.
- Kauhanen, I. 1960. Torpparioloista Kustavin saaristopitäjissä. *Varsinais-Suomen maakuntakirja* 17. Turku, Varsinais-Suomen Maakuntaliitto r.y., ss. 52–71.
- Kaukamaa, L.I. 1933. *Porin seutu itsenäisyystaistelun vaiheissa*. Satakunnan Kirjateollisuus Oy. Pori. 491 s.
- Kennedy, J. 2006. *Island voices: Fisheries and community survival in northern Norway*. Eburon Delft. 175 s.
- Kero, R. 1996. *Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan*. Siirtolaisinstituutti. Gummeruksen Kirjapaino OY. Jyväskylä. 307 s.
- Koivuniemi, J. 2006. Jakautuneet yhteisöt (1909–1939). Teoksessa *Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870–1939)*. Satakunnan Museo/Porin kaupunki ja Satakuntaliitto. Pori. 614 s.
- Korhonen, O. 1918. Kalastajain kokous Merikarvialla. *Suomen Kalastuslehti* 25(1): 16.
- Lappalainen, A. 1998. Kalastuskulttuuri muuttuvassa yhteiskunnassa. Etnologinen analyysi kalastuskulttuurin muuttumisesta Pohjois-Karjalan Höytiäisellä 1890-luvulta 1990-luvulle. *Kalastusmuseoyhdistyksen julkaisuja* 13. 489 s.
- Lappalainen, A. 2008. Meripynnin murrosvaiheet 1800- ja 1900-luvuilla. Teoksessa: A. Lappalainen (toim.) *X Kalastusmuseopäivät 2007. Merikalastus-symposium 25.10.2007 Kotka. Kalastusmuseoyhdistyksen julkaisuja* 19, ss. 67–76.
- Levanto, J. 1952. Merikarvialaista talonpoikaispurjehdusta. Teoksessa: *Satakunta XV*. Satakuntalainen osakunta, ss. 211–224.
- Linnainmaa, S. 1911. Kalastuksesta Pohjois-Satakunnan rannikolla. Teoksessa: *Satakunta II*. Satakuntalainen osakunta, ss. 183–191.
- Lönnqvist, B. 1981. *Suomenruotsalaiset*. Kansatieteellinen tutkielma kieliryhmästä. Gummerus. Jyväskylä. 171 s.
- Markkola, P. 1994. Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. *Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia Tutkimuksia* 187. 271 s.
- Merikarvian kunta 1920. *Vuoden 1920 taksoitusluettelo vuoden 1919 tuloista*. Merikarvian kunnan arkisto.
- Merikarvian taksoituslautakunnan pöytäkirja 1917. *Merikarvian tutkijalautakunnan kokous huoneella 13.–29. tammikuuta 1917*. Merikarvian kunnan arkisto.

- Merikarvian taksoituslautakunnan pöytäkirja 1922. Merikarvian kunnan arkisto.
- Mäkelä, H. & Retti, P. 2008. *Suomen kunnat 1917–2009*. AtlasArt. Tampere. 103 s.
- Mäkilehto, H. 1970. *Toivo Tikkaselle toimitettu kirje*. Suomalaisen ja vertailevan kansatieteen laitos. Turun yliopisto.
- Niemelä, J. 2008. *Talonpoika toimessaan*. Suomen maatalouden historia. Tietolipas 225. Suomen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 234 s.
- Nikkilä, E. 1937. *Eräs merikarvialainen kalasauna*. Suomen Museo XLIV, ss. 107–109.
- Olander, I. 1920. Drivfisket i Finland I. *Fiskeritidskrift för Finland* 27: 49–53.
- Paasi, A. 1998. Alueiden renessanssi ja identiteettipuhe. Teoksessa Sakari Hänninen (toim.) *Missä on tässä?* Jyväskylä, SopHi, ss. 170–190.
- Paasio, V. 1979. *Pyhämaan historia*. Uudenkaupungin kaupunki. Oy Länsi-Suomi. Rauma. 204 s.
- Peltonen, M. 1992. Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. *Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia Tutkimuksia* 164. 425 s.
- Pursimo, E. 1994. *Elämää luonnon ja yhteiskunnan ehdoilla – monitoimitalous Velkuan saaristokunnassa 1900-luvun alusta vuosisadan jälkipuoliskolle*. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos. Kansatieteen pro gradu. 135 s.
- Päiväkirjat 2009. Kalastajien Juho Karlsmanin ja Uuno Kyläniemen saalismuistiinpanot vuosilta 1905–1910; 1913–1939. Kalastaja Vihtori Karumäen saalismuistiinpanot vuosilta 1926–1938. Kalastaja Herman Mäkilehdon saalismuistiinpanot vuosilta 1928–1935. Juhani Salmen hallussa.
- Rantatupa, H. 2004. Elintarvikehuolto ensimmäisen maailmansodan aikana. Teoksessa: Peltonen, M. (toim.) *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, ss. 265–329.
- Rasila, V. 1970. *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918*. Kirjayhtymä. Helsinki. 414 s.
- Rautio, P. 2006. Historiallista johdattelua minä- ja identiteettitutkimukseen. Teoksessa: Rautio, P. & Saastamoinen, M. (toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere, ss. 11–35.
- Rekonen, P. 2006. Etelä-Pohjanmaan valtameren takainen siirtolaisuus 1860–1940. Teoksessa: Salokangas, R. (toim.) *Etelä-Pohjanmaan historia VII 1910-luvulta 1960-luvulle*. Tekijät ja Etelä-Pohjanmaan liitto. Vaasa, ss. 121–178.
- RKTL 2008. Ammattikalastus merellä 2007. *Riista- ja kalatalous, Tilastoja* 3/2008. http://www.rktl.fi/www/uploads/pdf/uudet%20julkaisut/rktl_tilastoja_3_08_nettil.pdf
- Rogel-sukuseura ry 2007. *Rogelin suku*. Saarijärven kirjapaino. 1 192 s.
- Rosberg, J.E., Grotenfelt, K. & Hilden, K. (toim.) 1921. *Suomenmaa III. Turun ja Porin lääni*. Maantieteellistaloudellinen ja historiallinen tietokirja. Helsinki. 515 s.
- Saastamoinen, M. 2006a. Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa: Rautio, P. & Saastamoinen, M. (toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere, ss. 170–179.
- Saastamoinen, M. 2006b. Yksilö, riskitietoisuus ja psykokulttuuri. Teoksessa: Rautio, P. & Saastamoinen, M. (toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampere, ss. 138–169.
- Salmi, J. & Salmi, P. 2008. Rannikkokalastuksen muutokset viime vuosikymmeninä. Teoksessa: A. Lappalainen (toim.) *X Kalastusmuseopäivät 2007. Merikalastus-symposium 25.10.2007 Kotka. Kalastusmuseoyhdistyksen julkaisuja* 19, ss. 77–85.
- Salmi, J., Mäkinen, T., Salmi, P. & Seppänen, E. 2004. Rannikkokalastus ja kalankasvatus Lounais-Suomen saaristossa. AQCESS-hankkeen sosio-ekonomiset havainnot. *Kala- ja riistaraportteja* 312. 56 s. + 8 liitettä.
- Salmi, P. 2005. Rural pluriactivity as a coping strategy in small-scale fisheries. *Sociologia Ruralis* 45(1–2): 23–36.
- Salmi, P. & Salmi, J. 1993. Pyyntitapojen ja pyyntistrategioiden merkitys kalastusyrittäjien toiminnassa – Vuoksen vesistön ja Selkämeren ammattikalastuksen muutoksista. VI Kalastusmuseopäivät. Pyyntitavat ennen ja nyt -symposium 30.11.1993. Riihimäki. *Kalastusmuseoyhdistyksen julkaisuja* 8, ss. 67–78.
- Salmi, P. & Salmi, J. 1995. Elinkeinon ja elämäntavan rajavesillä. Ammattikalastuksen ja kalastajayhteisöjen tutkimuksista Suomessa ja ulkomailla. *Kala- ja riistaraportteja* 30, 37 s.

- Salmi, P., Salmi, J., Jurvelius, J. & Varjopuro, R. 1997. Muuttuva ammattikalastus. Yhteenveto profiilitutkimuksen tuloksista. Julkaisussa: Kalatutkimuksia, Salmi, J. & Salmi, P. (toim.), Lähikuvia ammattikalastuksesta. Kalastusammatin rakenne, joustavuus ja mahdollisuudet. *Kalatutkimuksia* 122: 3–15.
- Salonen, A. 1986. *Kaksoisäpärrät. 1916 malli*. Savonlinnan Kirjapaino Oy. 153 s.
- Santanen, J.S. 1891. Kalastuksesta Noormarkun pitäjän Ahlaisten kappelin ja Merikarvian pitäjän saaristossa 1891. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston E-kokoelma IV*.
- Santavuori, M. 1961. *Merikarvian historia 1900-luvun alkuun*. Vammalan Kirjapaino Oy. 566 s.
- Sipilä, P. 1966. *Merikarvian Osuuskassa*. Satakunnan Kirjateollisuus Oy, Pori. 19 s.
- Stenroos, V. 1963. Satakunnan rannikkoalueen kalastuksen ja kalatalouden kehityksestä 1900-luvulla. Tekniikkotyö. 85 s.
- Storå, N. 2003. Fiskets Åland och fiskarkulturen. *Skrifter utgivna av Ålands Kulturstiftelse XVI*. Åbo Akademis tryckeri, Åbo. 344 s.
- Sulkunen, I. 1986. Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Suomen Historiallinen Seura. *Historiallisia tutkimuksia* 134. 312 s.
- Sulkunen, P. 1999. *Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia*. WSOY, Porvoo. 346 s.
- Sylvänne, J. 1917. *Kalastusneuvoja*. Julkaisussa Satakunnan Maanviljelysseuran vuosikirja 1916. Satakunnan Kirjateollisuus O.Y. 287 s.
- Tikkanen, T. 1964. *Sahatyöläishaastattelut. Satakunta kesällä 1964*. Turun yliopisto, kansatieteen laitos. 70 s.
- Tikkanen, T. 1966. *Muistiinpanoja Merikarvian, Ahlaisten, Luvian ja Eurajoen kalastuksesta*. Muistiinpanoja SaTo:n ja S-Ho:n kotiseuturetkellä elokuussa 1963 sekä kesällä 1965 ja 1966. Turun yliopisto, kansatieteen laitos.
- Tikkanen, T. 1968. *Satakunnan rannikon kalastuksesta ja kalastajista*. Pro gradu -työ. Suomalaisen ja vertailevan kansatieteen laitos. Turun yliopisto. 274 s. + liitteet.
- Tikkanen, T. 1973a. Rannikkokalastuksemme koneellistumisesta 1870-luvulta 1920-luvulle. *Turun yliopiston kansatieteen julkaisuja* 29. 29 s.
- Tikkanen, T. 1973b. Satakunnan rannikon kalasaunoista ja kalastuskämpistä. *Kotiseutu*, Forssa, ss. 80–88.
- Tommila, P. 1954. *Kalastus ja kalastajaelämä Merikarvian silakankalastuksen loistovuosina 1900-luvun alussa*. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen laudatur-kirjoitus, Helsingin yliopisto. Museoviraston kansatieteellinen käsikirjoitusarkisto. 117 s. + valokuvat ja karttaliite, 19 s.
- Tommila, P. 1955. Rääkikalastuksesta ja sen vaiheista Merikarvialla. *Kotiseutu*, Forssa, ss. 91–100.
- Tuomi-Nikula, O. 1982. Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800–1900-luvuilla. *Kansatieteellinen Arkisto* 32. 302 s.
- Tuulentie, S. 2001. Land ownership and the debate on the rights of the Sami people in Finnish Lapland. The construction of local identities in the legislative process. Teoksessa: N. Aarsæther & J. Bærenholdt (toim.) *The reflexive North. Nord* 2001: 10. Nordic Council of Ministers, Copenhagen, ss. 71–88.
- Vesala, K.M. 1996. Yrittäjyys ja individualismi. Relationistinen linjaus. *Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia* 2. 177 s.
- Vilkuna, K. 1935. Varsinais-Suomen kansanomaisesta taloudesta ja kulkuneuvoista. Porvoo. Teoksessa Harva, U. & Vilkuna, K. (toim.). *Varsinais-Suomen historia III*, ss. 1–277.
- Vilkuna, K. 1975. *Lohi. Kemijoen ja sen lähialueen lohenkalastuksen historia*. Otava. 423 s.
- Wahlroos, L. 1995. Kalastuksesta Luvialla 1450-1990. II osa/B. Kalanpyynti ja markkinointi. *Satakunnan Museon julkaisuja* 10, 280 s.
- Wallenius, I.M. 1915. Suolasilakamarkkinoitamme. *Suomen Kalastuslehti* 22: 165-169.
- Wallenius, I.M. 1921. Ajokalastuksen kehittäminen rannikoillamme. *Suomen Kalastuslehti* 28: 8–9.
- Wegelius, K.A. 1935. *Aselaiva. Equityn retket myöhäissyksyllä 1917 ynnä Suomen aseistaminen vapaussoitamme varten*. Porvoo, Helsinki. WSOY. 424 s.
- Åström, A.-M. & Björklund, G. 1985. *Fiskarna och fiskargillet*. Teoksessa Åström, A.-M. (toim.) Kaskö. Kontinuitet och förändring i en småstad. *Folklivsstudier XVI*. Folkkultursarkivet. Helsingfors, ss. 181–252.

Internet

Suomen sotasurmat 1914–1922. Saatavissa: <http://vestra.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmahaku/input>. [luettu 25.9.2008].

Äänitearkistot

Suomalaisen Kirjallisuudenseuran Kansanrunousarkiston äänitearkisto (SKSÄ)

SKSÄ 279/14 Frans Wälimäki, s. 1870 Merikarvia. Nauhoitettu 17.6. 1954. Äänittäjinä J. Hautala ja L. Simonsuuri.

Turun yliopiston suomenkielen äänitearkisto (TYSKÄ):

TYSKÄ A1441a/b Haastateltava Hilma Koivumäki (s. Östervik), Ahlainen, s. 1879 Ahlainen. Haastattelijana Rauno Heinonen 30.5.1970.

TYSKÄ A1442b Haastateltava Hilda Grönman, Ahlainen (s. Tammelin), s. 1889 Ahlainen. Haastattelija Rauno Heinonen 30.5. 1970.

TYSKÄ A1443a Haastateltava Akseli Fagerdahl, s. 1895 Ahlainen. Haastattelija Rauno Heinonen. Haastattelija Rauno Heinonen 30.5. 1970.

TYSKÄ 1452c. Haastateltava Herman Mäkilehto (s. Stenbacka) s. 1890 Merikarvia. Haastattelijana Rauno Heinonen 22.6.1970.

TYSKÄ A1462b Haastateltavat Kaarlo Kantola, s. 1888 Merikarvia ja Ida Vesterlund, s. 1894. Haastattelija Rauno Heinonen 26.6.1970.

TYSKÄ A1649a Haastateltava Jalmari Söderlund, Ahlainen, s. 1896 Ahlainen. Haastattelijana Marja-Berit Malmberg 10.7.1971.



JULKAISIJA

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

Viikinkaari 4

PL 2

00791 Helsinki

Puh. 0205 7511, faksi 0205 751 201

www.rktl.fi